

Biblioteksdebatt från vänster!

bis

Nr 4 2003

Pris 30 kr

Naomi Klein om bibliotekariers ansvar

Kuba, yttrandefriheten och biblioteken

Männens bibliotek - en kvinnosak?

Nya tider för arbetsplats biblioteken?

När Sara Lidman bombhotades på biblioteket

104 Internetsajter för radikaler

Innehåll bis nr 4 2003

Omslagsbild:
Anton Göransson, Karlstad

- 4 Grönare gräs, City of Learning och andra **notiser** författade av Ingrid Atlestam
- 5 **Kubanska bibliotek i Göteborg.** Siv Wold Karlsen har med avstamp i Bok- och Biblioteksmässan granskat bibliotek och yttrandefrihet på Kuba
- 9 **Stöd de kubanska folkbiblioteken!** BiS styrelse har diskuterat fram ett uttalande kring situationen på Kuba.
- 10 **Bok och Bibliotek 2003.** Rekord igen!? Greta Renborg har mött Lars Lerin och många andra på mässgolvet
- 12 **Bibliotekarieyrket som radikalt val.** Naomi Klein ser bibliotekarier som värnare av kunskap, offentligt utrymme och utbyte i globaliseringens tidevarv
- 17 **Männens bibliotek - en kvinnosak.** Siv Wold Karlsen har läst en stimulerande och vacker ny bibliotekshistoriebok från Göteborg
- 20 Mats Myrstener har läst **Hjördis Levins nya bok** om Elisabeth Tamm på Fogelstad
- 21 **Uppfinner WSIS hjulet på nytt?** Mikael Böök om FN-konferensen om informationssamhället
- 22 **Det våras för arbetsplatsbiblioteken?** BiS remissvarar på en ny kulturrådsrapport från Peter Almerud
- 24 **När Sara Lidman bombhotades och andra händelser på biblioteket.** Jan Gustafsson berättar ett och annat ur sitt bibliotekarieliv.

27

28

29

32

Från årets BiS-seminarium på mässan:

Tillbaka till ruta ett: Ingrid Atlestam ser ett historiskt mönster: bildade damer tar sig an gossar

Folkbiblioteken som passiva påverkare:

Bo Jonsson har funnit en dold diskurs

Har marknaden slagit ut folkbildningen, har bibliotekarierna istället blivit biträden i mediabutiken och varför skall det då vara gratis? Lisbeth Stenberg ser tre tävlande ideologiska linjer.

Mats Myrstener har besökt **Barnängens världsbibliotek**

Litteraturbilagan: 104 radikala resurser på Internet. Ur Anders Püschels länksamling

*Manusstopp nr 1 2004:
15 februari*

bis

Utgivare: Utges av föreningen Bibliotek i Samhälle
Tidningen utkommer med fyra nummer per år, indexeras i Artikel-sök

Redaktör och ansvarig utgivare: Lennart Wettmark
Styrelse/redaktionsgrupp:

Ordinarie: Mats Myrstener, Eva Svegborn, Lennart Wettmark, Lena Lundgren, Christian Forsell, Karin Fagerberg.

Suppleanter: Barbro Bolonassos, Anneli Reinhammar, Berith Backlund, Ingrid Atlestam, Erik Edvardsson

BiS' hemsida: <http://www.foreningenbis.org>

ISSN 0345-1135

Prenumerationer, medlemskap och ekonomi:

Karin Fagerberg, Lyckebyvägen 42, 2 tr
121 52 Johanneshov,
08-659 52 89

e-post: karin.fagerberg@chello.se

Prenumerationer 150:–

Institutioner 210:–

(utanför Sverige: 220:–)

Medlemskap (inkl.pren.) 190:–

Studerande (inkl.pren.) 100:–

Lösnummer 30:–

Postgiro 33 53 16-6 Bibliotek i Samhälle

Medverka i bis!?

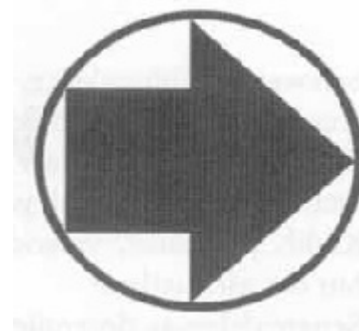
Redaktionellt material
skickas till: Lennart

Wettmark, Rosenbadsgatan 9, 652 26 KARLSTAD tel. 054-10 18 13
sve.we@xpress.se

På senare år har BiS (och bibliotekssverige) hållit en låg profil när det gäller arbetsplatsbibliotek. Det är närmast förvånande att se i Peter Almeruds rapport till Kulturrådet att det faktiskt finns ett tusental.

När nu BiS inför 2004 beslutat att satsa på att belysa och bekämpa social utestängning ("social exclusion") genom artiklar och seminarium på mässan torde arbetsplatsbiblioteken komma med. Vilken roll spelar de för att inkludera människor? Vårt intresse har väckts av det arbete som bedrivits i England. Kanske kan de brittiska erfarenheterna vara bra för oss? Vad är tillämbart och relevant även här i Sverige? Alla har vi väl vår bild av vilka som biblioteken missar. Tänk vidare på saken! Manusstopp för nr 1 är 15 februari!

I det här numret är vi förstås litet stolta att kunna publicera Naomi Kleins tal till amerikanska och kanadensiska bibliotekarier. Men här finns mycket annat, t ex Siv Wold Karlsens penetrerande av kubafrågan och inläggen från vårt seminarium i Göteborg under mässan. Läs och reagera!/LW

BiS-tips 1: Föreningens årsmöte äger rum helgen 13-14 mars 2004 i Stockholm. Sedvanligt seminarium och årsmötesförhandlingar. Kallelse kommer. Motioner skickas till Karin Fagerberg, Lyckebyvägen 42, 2 tr, 121 52 Johanneshov. e-post: karin.fagerberg@chello.se

BiS-tips 2: Intresserad av någon av våra externa **diskussionslistor**? BiS-listan öppen även för icke-medlemmar, Sydafrikalistan - en kanal till aktiva i den svensk-sydafrikanska listan (språk engelska), lib-plic, en lista med progressiva biblioteksarbetare från Australien, Sydafrika, Mexiko, USA, Kanada, England, Tyskland, Österrike, Norge, Finland och Sverige (språk engelska). Se föreningens hemsida: www.foreningenbis.org

Vad är BiS?

BiS är en socialistisk förening för biblioteksanställda och andra med intresse för biblioteksfrågor. Enligt BiS är det bibliotekets uppgift att bevara och vidareutveckla demokratin genom att

- stödja yttrandefriheten och garantera tillgången till information som grund för opinionsbildning och samhällskritik.
- utgöra en offentligt finansierad och demokratiskt styrd institution som utvecklas i dialog med brukare och närsamhälle.
- arbeta uppsökande, läsfrämjande och vägledande i första hand för dem som riskerar att hamna på fel sida om den växande informationsklyftan
- aktivt erbjuda information och litteratur som utgör komplement och alternativ till det kommersiellt gångbara.

Som medlem i BiS får du kontakt med likasinnade. Du får tidskriften bis och kan delta i föreningens olika möten. Du kan engagera dig i föreningens arbete och därigenom i bibliotekspolitiken, nu när det är viktigare än någonsin att hävda och stärka bibliotekens intressen i ett samhälle som alltmer förkastar kollektiva lösningar. Nu när kunskap, makt, pengar blivit en ond cirkel!

från Ingrid Atlestam

Vad var det vi skulle odla?

Enligt Kulturrådets nyligen publicerade statistik minskar folkbibliotekens utlån och besök. Senaste SOM-undersökningen visar att de som slutat använda bibliotek är flest bland arbetarklassens män, alltså dem för vars skull bibliotek en gång kom till. Detta är inget att förundra sig över, då nedläggningen av filialer i förorter och småorter fortsätter och de bibliotek som finns kvar mer och mer inriktar sig mot samarbete med högskolan och dess bibliotek. Dags för eftertanke, annars hamnar folkbiblioteken på fel sida av den informationsklyfta man påstår sig vilja överbrygga. Visst är gräset grönare där, men vad var det vi skulle odla?

Sverige ligger i diket

Rykten säger att förslaget om ny bibliotekslag är lagt på hyllan. Många ifrågasätter behovet av en nationell bibliotekspolitik. Sverige är inte ens med på efterkälken, utan ligger i diket och tycks trivas att böka runt där. Var och en snickrar på sin portal, sluter sina licensavtal, sliter mina sina tekniska lösningar. Allt till högre priser och minskande budget. Har biblioteksvärlden inte läst sin Bamse, "tillsammans kan vi". Det kommunala självstyret är inget hinder för en nationell bibliotekspolitik. Samordning och ett visst garanterat basutbud hindrar inte kommunerna att bygga hur fantastiska kulturhus, lärcentra eller kunskapspalats som helst.

City of Learning

Den kommun som vill bli föregångare i en utveckling, som måste komma, kan kolla in Glasgow – city of learning, www.intoreal.com. Men vid genomförandet av den satsningen valde man att ge "pension-package" till större delen av bibliotekariekåren och ersatte dem med unga IT-utbildade icke-bibliotekariär. Den "officiella" förklaringen är att det blev billigare. Men varför var bibliotekarierna inte värda sitt pris? I London öppnar man Idea-stores och lägger ner de gamla biblioteken. Men givetvis är den svenska bibliotekariekåren mer alert, omvärldsorienterad och bibliotekspolitiskt medveten och har inte låtit några bibliotek gå i stå. Kanske har vi istället slängt ut barnet med badvattnet ibland i ängslan att inte hänga med?

Men ingen kom...

Ordfront, bis och Folkbibliotekens vänner i Göteborg spred under Bok&Bibliotek ett flygblad om den bedrövliga bibliotekssituationen i Göteborg och behovet av en nationell bibliotekspolitik. Under Atalantes Manifestdagar i mitten av november inbjöd samma organisationer till en diskussion med rubriken "Behövs folkbiblioteken för demokratin?" Inledningstalare var Bjarne Stenquist och inbjudna var Kulturnämndens alla politiker, men ingen kom, vilket de sedan kunnat läsa i Göteborgs Posten om. För den som vill använda och anpassa flygbladet till lokala förhållanden så finns det på bis hemsida.

EU och öppenheten

Låntagare irriterad när jag förgäves söker EES-avtalet i svensk fulltext, "det måste ju finnas, ni är så inkompetenta, ni har aldrig accepterat att Sverige är med i EU". Kontakter EU-upplysningen och får beskedet att det faktiskt inte finns på nätet. Jaha, så var det med EU och öppenhet och detta med att "allting finns på nätet".

Vägleda i bokskogen

Tidningsrubrik år 2015: "Folkbiblioteken ska åter börja låna ut böcker!" ? Nej, inte är det väl risk att folkbiblioteken går samma väg som posten, det vill säga sysslar med allt annat än det folk kräver och förväntar sig, och sedan tvingas till en förmodligen dyrbar återgång till ursprungsupdraget eller går till historien. För nu ska posten sälja frimärken igen!

Betänk det, nu när bibliotek lånar ut såväl paraplyer som stavar, förvandlas till studiehallar, medborgarkontor, konsumentkontor, kulturhus, spelhålor eller internetcaféer. Givetvis ska biblioteken göra och vara allt detta åxå, men det folk förväntar sig och kräver är fortfarande att folkbiblioteken är bra på att vägleda i bokskogen. Kanske dags att byta ut den förfärliga parollen "Rädda biblioteken!", ty vem skrämde dem, mot "Bevara folkbiblioteket!".

Orientera kunderna

Nu i kundperspektivets era har det blivit en skam att vara samlingsfixerad. Kundorienterad, borde inte det även betyda att orientera kunderna, det vill säga att hålla med karta och kompass för den som irrar vilse i medialandskapet, såväl det gamla kulturbygden som de nya snårskogarna och djunglerna. Rösade leder, stigfinnare, machete och GPS ska biblioteket vara och hålla med. Det räcker inta att bara ge fri entré om man ska kunna politiskt motivera varför det hela ska vara offentligt finansierat. ★

Kubanska bibliotek i Göteborg

Siv Wold-Karlsen

Siv Wold-Karlsen har undersökt den inflammerade kubanska biblioteksfrågan. Hon har läst artiklar, diskuterat med de inblandade parterna och funderat kring uttalanden och motiv. Hon anar dolda agendor hos exilkubaner, men är kritisk till den kubanska statens sätt att hantera frågan.

Till Bok- och Biblioteksmässan i Göteborg, nu i september 2003, hade SILC (Svenskt Internationellt Liberalt Centrum) bjudit in Gisela Delgado som representant för Projektet Kubas oberoende bibliotek (Proyecto de Bibliotecas Independientes de Cuba)

Delgado fick inte utresetillstånd från Kuba, men i hennes ställe kom Ramón Colás, som sedan 2001 lever i exil i Miami, USA. Colás är gift med Berta Mexidor, och hon har, tillsammans med Gisela Delgado, fått folkpartiet-liberalernas demokratipris, ett pris partiet instiftade på partiledaren Lars Lejonborgs 50-årsdag. Inte heller i samband med prisutdelningen fick Delgado utresetillstånd, men Mexidor kom från Miami till Stockholm och tog emot priset, i mars 2002.

Med demokratipriset ville folkpartiet-liberalerna hylla Kubas oberoende/fria bibliotek, och deras öppna arbete *"för att bryta den kubanska statens informationsmonopol."*

I spansk original och i engelsk översättning handlar det om oberoende (independientes/independent) bibliotek men på svenska har det blivit fria bibliotek, och enligt Svenska Dagbladet handlar det kanske också om att privatisera biblioteken. Åtminstone presenterar journalisten Ricki Neuman, i en intervju med Colás, både Colás och Delgado som ledare för *"det nya, privata biblioteksväsendet"*. (Svenska Dagbladet, 12/10 2003)

Hur det hela började

I Svenska Dagbladet, 12 oktober, liksom på Bok- och Biblioteksmässan, 26 sep-

tember, berättar Ramón Colás: 1998, på den årliga internationella bokmässan i Havanna, fick Fidel Castro frågan: Finns det några böcker som är förbjudna på Kuba, och han svarade: *"På Kuba finns inga förbjudna böcker. Vi saknar bara pengar att köpa dem för."*

Det äkta paret Mexidor och Colás beslöt att ta Fidel på ordet, och från sina egna bokhyllor plockade de fram en rad (icke)förbjudna böcker och lät dem bli stommen i det första oberoende biblioteket. De inspirerade andra att också öppna bibliotek, oftast hemma i vardagsrummet, och de kontaktade ambassader och olika organisationer, på och utanför Kuba, och bad om bokgåvor för att fylla biblioteken.

Colás lovprisar SILC, som tidigt började skicka böcker, och han uppmanar varje Kuba-turist att ta med sig en bok eller två till de fria/oberoende biblioteken. Han hoppas också att Sverige, via sin ambassad, liksom Frankrike via sin och USA via sitt intressekontor i Havanna, vill ge fria/oberoende bibliotek- arier och journalister tillgång till internet. Svenska Dagbladet kontaktar svenska ambassaden, men får svaret att *"datasystemet är till för person- lens professionella bruk. Det är alltså inte tillgängligt för utanförstående. Det är en princip, inget som gäller särskilt för dissidenter"*.

1998, när Fidel Castro sådde fröet till Kubas oberoende bibliotek, hade Kuba nyss haft besök av påven. Det besöket hade, enligt Colás, skapat en atmosfär av politisk tolerans, fast toleransen varade inte länge, och snart knackade polisen på familjen Colás-

Mexidors dörr. De trakasserades, följdes och förlorade jobbet, och på skolan blev deras barn socialt utfrusna och isolerade. Inte minst barnens svåra situation fick dem att söka politisk asyl i USA, och sedan 2001 lever de i exil i Miami. Mexidor, som är ekonom, står nu som *"Founder and Director"* för *"Bibliotecas Independientes de Cuba, Inc"*, och Colás, som är psykolog, är *"Research Associate"* vid *"Cuba Transition Project på Institute for Cuban and Cuban-American Studies"*. Båda ser sig som ambassadörer för Kubas oberoende bibliotek, och de kommer alltid att kämpa för biblioteken, men endast med demokratiska medel. Colás har slagits och misshandlats av den kubanska polisen, men alltid vänt andra kinden till, och skulle aldrig kunna tänka sig att använda våld.

USA och Kuba

Med på Bok- och Biblioteksmässan var också Svensk-Kubanska föreningen, en organisation som haft kontakt med Kuba, och även samarbetat med kubanska bibliotek, något längre än vad SILC

"Enligt Svensk-Kubanska är de oberoende biblioteken inget annat än en integrerad del av USAs planer för att destabilisera Kuba och möjliggöra en USA-intervention"

har gjort. Längre skickade Svensk-Kubanska uppslagsverk, vetenskaplig lit-

teratur och barnböcker till kubanska bibliotek, men i början av 1980-talet lades bokinsamlingen ner. Den verkade inte längre behövas. Men Sovjet-blockets sammanbrott, i kombination med USAs blockad, har skadat Kubas ekonomi så allvarligt att det på nytt kan behövas hjälp utifrån. Svensk-Kubanska tycker också att Sverige bör stödja Kubas bibliotek, dock ej de så kallade oberoende biblioteken, och föga förvånande har SILC och Svensk-Kubanska helt olika syn på vad Kubas oberoende bibliotek representerar och syftar till.

Enligt Svensk-Kubanska är de oberoende biblioteken inget annat än en integrerad del av USAs planer för att destabilisera Kuba och möjliggöra en USA-intervention, och Ramón Colás är dessutom medlem av CANF (Cuban-American National Foundation/Kubansk-Amerikanska nationella stiftelsen) en högerextrem terroristorganisation, som stödjer USAs ekonomiska krigföring mot Kuba, och gärna ser att den trappas upp.

I intervjun med Svenska Dagbladet berättar Colás att det ställs många krav till de oberoende bibliotekarierna: Varje bibliotek de öppnar måste ha minst 250 böcker på spanska, vara synligt och verka öppet i lokalsamhället. De oberoende bibliotekarierna måste också vara införstådda med att det de gör *"inte är en politisk handling. Vårt mål är inte att störta regimen. Vi är inte emot Castro, bara för det fria ordet"*

Samma dag som Colás-intervjun publicerades, den 12 oktober 2003, fick vi veta att president George W. Bush nu ska *"inrätta en särskild Kuba-kommission som får i uppgift att planera för en övergång från kommunism till demokrati på Kuba. Fler kubaner som söker sig till USA kommer att beviljas visum och amerikanska medborgare som besöker Kuba trots att USA upprätthåller ekonomiska sanktioner mot landet kommer att bestraffas, deklarerade Bush"*.

Exilgruppen Kommittén för kubansk demokrati protesterade och hävdade att *"en regeringskommitté för att främja*

Från en exilkubansk hemsida

ett systemskifte på kubansk mark är inget annat än inblandning i Kubas inre angelägenheter"

Andra exilgrupper var nöjda, för de hade fått precis vad de bett om, och mest jublade förstas Kubanska frihetsrådet, men *"också en annan tongivande grupp av exilkubaner, Kubansk-amerikanska nationella stiftelsen [CANF] välkomnade beskedet från Bush, även om gruppens förbindelser med den amerikanska regeringen uppfattas som mindre hjärtliga"*. (Göteborgsposten, 12/10 2003)

CANF finner det alltså helt i sin ordning att USA vill bestämma Kubas nu-tid och framtid med hjälp av ekonomisk krigföring och sanktioner.

Samtidigt hävdar Colás att USA-sanktionerna inte spelar någon som helst roll. När Svenska Dagbladet frågar: Vad skulle hända om Amerikas embargo plötsligt upphör? skakar Colás leende på huvudet och svarar: Ingenting. *"Kubas problem är inte vad USA gör eller inte gör. Kubas problem är Castros embargo av sitt eget folk"*.

Också på Bok- och Bibliotekmässan underströk Colás att Kubas problem och svårigheter uteslutande beror på den kubanska regimens inneboende ondska. Och som ett exempel på hur illa det står till, framhöll Colás att Kuba, som enda land i Latinamerika, har tvingat många av sina egna författare i landsflykt.

Jag häpnar, och anar att Colás har en

dold agenda, där fria/oberoende bibliotek snarare är ett medel än ett mål.

Bibliotek och censur

Mina försök att förstå om Kubas oberoende bibliotek har en bibliotekspolitik, och hur den i så fall ser ut, har inte varit helt vällyckade. Intervjun med Colás gick trögt när vi kom in på konkreta biblioteksfrågor, men här en sammanfattning av vad jag fått ut av Colás-intervjun, i kombination med några andra källor.

De oberoende biblioteken vill inte privatisera biblioteksväsendet. De vill ha ett offentligt bibliotekssystem, som gärna får se ut ungefär som Kubas nuvarande (officiella/beroende/ofria) bibliotekssystem. Biblioteken på Kuba fungerar bra, men de förmedlar fel litteratur. Det är som den statliga bokproduktionen: Den gör böcker billiga och lätt tillgängliga, men innehållet i böckerna är så eländigt att folk endast köper dem för att, i en gest av regimkritik, använda dem som dasspapper. Och böckerna som borde finnas på biblioteken, de stoppas av censuren.

Hur fungerar då bibliotekscensuren på Kuba?

Det handlar inte om förhandscensur, typ svensk filmcensur, men censuringreppen föregår på en högre, mäktigare och mer hemlighetsfull nivå än där de enskilda biblioteken och bibliotekarierna gör sina bokval.

Bland allt material SILC delade ut på

Bok- och Biblioteksmässan fanns också en samling artiklar skriva av Alexis Gainza Solenzal. Han är politisk flykting från Kuba, och kom till Sverige 1991, via Sovjetunionen, där han hade studerat historia. När han satt och väntade på flyktingförläggningen, sökte han upp det lokala biblioteket, och där hittade han böcker av den exilkubanska författaren Cabrera Infante, på spanska. Han gladdes över böckerna, och förbannade den kubanska regimen som hade censurerat bort Cabrera Infantes författarskap, samt undrade: Hur gick det egentligen till, rent praktiskt?

Svaret hittar han några år senare i boken: *Nuestros años verde olivo/Våra olivgröna år* (1999) skriven av den chilenska journalisten och flyktingen Roberto Ampuero, som kom till Kuba på 1970-talet. Här berättas om hur universitetsbiblioteket varje månad fick besök av en tjänsteman från kommunistpartiet, som hade med sig en lista över böcker som skulle tas ut ur cirkulation.

Det verkade finnas tre kategorier av förbjudna böcker: De som var skrivna av 'borgerliga' författare, som Arthur Koestler; de som var skrivna av inhemska författare som varit för frispråkiga, som José Lezama Lima, och de som var skrivna av exilkubaner, som Guillermo Cabrera Infante.

Ampuero och hans kamrater trodde först att de utgallrade böckerna hamnade i ett specialbibliotek, dit endast några få utvalda hade tillträde, men med tiden upptäckte de att böckerna stort sett gick till pappersåtervinning eller användes som bränsle – fast några hamnade tydligen på specialbibliotek:

2001 träffar Solenzal den exilkubanske författaren Armando Valdés, som kan berätta om ett bibliotek där bannlysta böcker är *"tillgängliga för en skara utvalda från den regimtroga intelligentian och nomenklaturen"*. Samt för lättlurade turister. Specialbiblioteket ligger i Havanna, och i anslutning till museet som bär författaren och musikvetaren Alejo Carpentiers

namn, och det *"brukar visas upp för utländska besökare då regimen vill övertyga dem om att det råder intellektuell tolerans i Kuba"*. (Finans-tidningen, 28/11 2001; Dagens Nyheter, 9/1 2002)

Eva Björklund från Svensk-Kubanska föreningen skriver (bl.a i bis, 2001:1) att visst finns det gränser för vad som får finnas på de kubanska biblioteken, men gränserna är mycket vidare än vad många tror och de vidgas successivt. Som exempel tar hon tidskriften Tema, som när den presenterar 1990-talets kubanska litteratur också tar med de utlandskubanska författarna, hur hatiskt de än skriver om hemlandet. Kubanska kulturinstitutioner arbetar också hårt för att upprätthålla kontakt med exilförfattarna, och det finns ett utbytesprogram mellan bibliotek i USA och förlag på Kuba: Kubanska förlag skickar inhemsk-kubansk litteratur till biblioteket i Berkeley, Kalifornien, och Berkley-biblioteket skickar exil-kubansk litteratur, som Cabrera Infante, till Kuba.

En av mina frågor är: Var hamnar exil-litteraturen, och annan (icke)förbjuden litteratur, och hur tillgänglig blir den? Finns den bara på specialbiblioteken, eller är det också möjligt att få tag i den på/via de många folk- skol- och arbetsplatsbiblioteken Eva Björklund skriver så engagerat och engagerande, om?

På Göteborgs stadsbibliotek finns ett kubanskt författarlexikon, publicerat på Kuba på 1980-talet, och där finns inte Cabrera Infante med. Om detta är censur eller inte, kan kanske diskuteras. Visst finns det (nästan) alltid gränser för vad som får finnas i litteraturhistorien och på biblioteken, och inte ens Kubas oberoende bibliotek vill tillåta vad som helst: Inga rasistiska eller våldsförhärlikande böcker på våra hyllor – svarade Ramón Colás på min fråga.

Men man borde åtminstone redovisa kriterier för var gränserna går, och varför.

Eva Björklund hävdar, med all rätt, att en meningsfull diskussion om situationen på Kuba förutsätter kunskap om var de kubanska gränserna går, och att många av oss saknar den nödvändiga kunskapen. Men problemet är också att hemlighetsmakeri och halvsanningar gör det svårt att skaffa sig Kuba-kunskap.

Enligt SILC sätter den kubanska regimen gränsen vid författare som George Orwell, Astrid Lindgren, Zoé Valdés och Mario Vargas Llosa. Svensk-Kubanska föreningen skriver i sin tidning Kuba (2003:4) att Astrid Lindgrens böcker finns på varje folkbibliotek; att, enligt tidningen Chicago Tribune, finns såväl Vargas Llosas som Orwell på bibliotek i Havanna, och dessutom skriver den kubanska dagstidningen Granma om George Orwell på sin hemsida. Om och var Zoé Valdés finns, har jag inte sett Svensk-Kubanska kommentera.

Enligt Ramón Colás är Milan Kundera, Vaclav Havel och Jean-Paul Sartre vad det kubanska folket längtar efter att få läsa, och hoppas finna på de oberoende biblioteken. Enligt Hanna Hellquist, författare till broschyren Kubavår (Silc förlag, 2003) *"är intresset för tidningar och lättillgänglig lektyr enormt hos befolkningen, vilket gör att biblioteksintresset gärna vill ha lättlästa romaner och tidskrifter i sitt utbud för att*

"De flesta är dömda till omkring 20 år, några till nästan 30 och några få till under 10 år. 14 av de dömda är oberoende bibliotekarier, och 13 av de oberoende biblioteken"

locka fler till biblioteken".

Landsförrädare eller samvetsfångar?

Hanna Hellquist kom till Kuba i mars 2003 för att intervjua regim-kritiker, men 18 mars slog polisen till, och i loppet av ett par dagar hade ett 90-tal regimkritiska medborgare arresterats. Några veckor senare dömdes 75 av dem till tillsammans 1456 års fängelse. De flesta är dömda till omkring 20 år, några till nästan 30 och några få till under 10

år. 14 av de dömda är oberoende bibliotekarier, och 13 av de oberoende biblioteken har stängts.

Amnesty International betraktar alla de 75 som samvetsfångar. Samvetsfånge är den som har arresterats, dömts och fängslats uteslutande för att ha utövat sina mänskliga rättigheter, som yttrande- och organisationsfrihet, och för samvetsfångar kräver Amnesty villkorslös och omedelbar frigivning.

Enligt Svensk-Kubanska föreningen, och enligt den kubanska regimen, har de 75 dömts för landförräderi och brott mot rikets säkerhet. De har, mot betalning, samarbetat med USAs intressekontor i Havanna, och det är därför helt naturligt att de nu är dömda till långa fängelsestraff. Säger Svensk-Kubanska.

När ord står mot ord, tvingas vi försöka tänka själv, men också, faktisk, bestämma oss för vem vi kan lita på, i det här fallet: Amnesty International eller Svensk-Kubanska.

Amnesty International grundades 1961 av advokaten Peter Beneson. Han hade läst om två studenter i Portugal som dömts till sju års fängelse, därför att de, på en restaurang, hade lyft sina glas och skålat för friheten. Beneson skrev en artikel och föreslog ett års internationell kampanj för världens samvetsfångar, men Amnesty International blev en organisation som nu har växt och utvecklat sig i mer än 40 år.

När Amnesty började sin verksamhet, var det ordning och reda i världen: Kallt krig och terrorbalans, kapitalism i väst och kommunism i öst, samt några neutrala/alliansfria länder. Det var en världsordning som också kom att påverka Amnestys arbetssätt. Basen i Amnestys verksamhet var små lokalgrupper, och varje grupp adopterade tre fångar: En från väst, en från öst och en från ett neutralt/alliansfritt land. Det var ett klokt arbetssätt. Det gjorde det svårare att anklaga Amnesty för partiskhet, och det har säkert hjälpt många Amnesty-aktivister att se klarare, att inte låta sig förblindas eller förledas att ha överseende med övergrepp begångna i en god ideo-

logis (t.ex. socialismens) namn.

Svensk-Kubanska föreningen har arbetat på ett annat sätt. Som så många solidaritets- och vänskapsorganisationer har de gjort den brittiske imperialismens motto till sitt eget och sagt: Rätt eller fel, det är vårt revolutionära land, och därmed är också alla som kritiserar den kubanska regimen utdefinierade som onda eller dumma/okunniga.

Svensk-Kubanska beskyller inte Amnesty för att vara köpt och betalt av USA-regimen, men väl för att vara okunnig och lättlurad: De lät sig duperas av Armando Valladares, som de adopterade fast han var en CIA-terrorist, och nu går de på skrönorna om de 75 samvetsfångarna, som egentligen är landsförrädare. Jag har inget att säga om Valladares, för jag vet inte/kommer inte ihåg. Däremot har jag börjat minnas andra namn och affärer, som Herberto Padilla: Kubansk författare, arresterad 1971, sluppen fri nästan med detsamma, efter internationella påtryckningar och efter att själv ha gjort offentlig avbön för sin kritik av revolutionen.

Men framförallt har jag tänkt en del på mer strukturella former för förtryck på Kuba, som machismon och homofobin.

”När paret Mexidor och Colás öppnade det första oberoende biblioteket, var det självklart en politisk handling, och det var dessutom en absolut genial provokation.”

På Bok- och Biblioteksmässan i Göteborg arrangerade tidskrifterna *Kuba/Upptäck hela världen* en föreläsning om *Svenska mediers vrångbild av Kuba*. Här definierade Eva Björklund och Zoltan Tiroler vrångbilden som sammansatt av två delar:

En del av tystnad, där man inte berättar om USAs aggressiva politik mot Kuba, och heller inte om hur Kuba, trots allt, lyckas utveckla ett demokratiskt välfärdssamhälle. Samt en del av rena lögnen och felinformation, som att det finns förbjudna böcker och samvetsfångar på Kuba, eller att Kuba skulle förfölja homosexuella och bibliotekarier.

Nu har ju den (revolutionära) kubanska staten, precis som den (inte så revolutionära) svenska staten, både kriminaliserat och förföljt homosexuella, så varför skulle vi nu tro på dem som påstår att den kubanska staten inte förföljer bibliotekarbetare, och heller inte fyller sina fängelser med samvetsfångar?

Politisk provokation

När paret Mexidor och Colás öppnade det första oberoende biblioteket, var det självklart en politisk handling, och det var dessutom en absolut genial provokation. Att plocka fram (icke)förbjudna böcker, göra dem offentligt tillgängliga och pryda bok- och bibliotekrummet med en bonad där Fidel Castros ord återfinns, vackert brodera i korsstyg: *På Kuba finns inga förbjudna böcker* ...

Det är en politisk provokation i samma kategori som att citera från den amerikanska/USA-konstitutionen, och bli anklagad för kommunistpropaganda. En förutsättning och konsekvens för provokationer är ofta att de provocerade/makthavarna reagerar med förväntad brutalitet och stupiditet, och det gör de ju nästan alltid. Men provokationen skulle ju kunna fungera på ett annat sätt, om de provocerade/makthavarna bara ville använda lite fantasi och humor.

Fidel Castro skulle ju ha kunnat svara på provokationen med ett tal, inledd av orden: Kamrat Colás, kamrat Mexidor, i revolutionens namn tackar jag er för er stora generositet när ni nu har ställt era privata böcker i hela folkets tjänst ...

Och de kubanska biblioteksorganisationerna kunde ha kontaktat

Mexidor/Colás och föreslagit integration, att deras böcker blev en del av det existerande kubanska biblioteksväsendet. För alla, också de oberoende bibliotekarierna, vet ju att det är i det etablerade bibliotekssystemet kunskapen, yrkesskickligheten och nätverken finns.

Om Mexidor/Colás ville, kunde de få stämpla sina böcker med Gåva från ... , men viktigare vore att publicerade listor över alla böcker som kom som gåvor till biblioteken. Och med boklistorna som basmaterial organisera studiecirklar, där man kunde diskutera såväl litteratur som frihetens gränser. Allt för att stärka folkbildningen och demokratin.

Så kunde det varit. Men icke. Fidel Castro har trappat upp förföljelser och trakasserier tills de kulminerade i massarresteringar och drakoniska domar, och biblioteksorganisationerna mumlar otydligt och inte särskilt övertygande.

23 juni 2003 höll Eliades Acosta, chef för det kubanska nationalbiblioteket, ett tal på det all-amerikanska biblioteksmötet i Toronto, Kanada).

Det var då känt att 14 oberoende bibliotekarier hade dömts

till fängelsestraff på mellan 26 månader och 26 år, 10 med domar på 20 år eller mer. Det var också känt att Amnesty International hade adopterat dem som samvetsfångar, och krävde att de omedelbart skulle frigges.

Hur kommenterar då Eliades Acosta detta sakernas tillstånd?

Han kommenterar det endast indirekt, och säger att de så kallade oberoende bibliotekarierna, förutom att stå i USAs tjänst, också kvackar i biblioteksyrket, vilket i sig är en straffbar handling, och att de, genom att kvacka men inte arbeta, tjänar de mer än dubbelt så mycket som chefen för nationalbiblioteket, alltså Eliades Acosta själv. Dessutom frågar han, retoriskt: Är de så kallade oberoende bibliotekarierna kapabla att visa att de inte arbetar för att bringa revolutionen på fall, att de inte mottar politiska order och miljonbidrag av enheter i den amerikanska regeringen ... (se bis, 2003:3)

Nej, tydligen var ingen av de 14 (eller 75) kapabla till detta, men sedan när är det förenligt med kubansk/allmän rättspraxis att de åtalade måste bevisa sin oskuld för att inte hamna i fängelse?

Stöd de kubanska Folkbiblioteken!

Med anledning av den diskussion om bibliotek, yttrandefrihet och nationellt oberoende på Kuba som ägt rum i Sverige under året har BiS styrelse gjort följande uttalande:

”Vi anser att medborgarnas rätt att ge och ta emot information är en livsviktig princip för varje land. Yttrandefriheten är inskränkt i många länder och vi beklagar att detta är fallet också på Kuba. Vi menar att för en demokratisk utveckling måste rätten till en opinionsbildning, som återspeglar olika uppfattningar inom ett land skyddas. På Kuba, som försöker att bibehålla och utveckla en egen politik med målet att bli ett välfärdssamhälle, finns intolerans mot handlingar och idéer, som inte ansluter till den officiella politiken – i april manifesterat i hårda fängelsestraff mot företrädare för de ”oberoende biblioteken”.

Kuba är utsatt för starka ideologiska och ekonomiska påtryckningar från exilkubaner i USA understödda av den amerikanska regeringen. Mycket tyder på att Bushadministrationens krig mot ”Ondskan” kan förebåda en ännu aktivare politik mot Kuba. Reaktionerna på Kuba mot de oberoende biblioteken måste ses i det perspektivet.

De oberoende biblioteken fyller, såvitt vi kan förstå, inga av de krav som kan ställas på folkbibliotek i ett demokratiskt samhälle, varken när det gäller mediebeståndets sammansättning eller personalens utbildning. Vi biblioteksarbetare bör istället stödja det ambitiösa kubanska biblioteksväsendets utveckling genom att starta utbytesprogram och utveckla andra kontakter.

Vi anser att en viktig konkret första åtgärd för att bekämpa trakasserier och intolerans på Kuba, liksom för att hävda principen om yttrandefrihet för att garantera tillgång till information för opinionsbildning och samhällskritik, är att den blockad, som USA upprätthållit under decennier, trots ett nästan enhälligt motstånd i FN, snarast upphör och att USA bli därigenom respekterar Kubas oberoende.”

Styrelsen för föreningen Bibliotek i Samhälle (BiS) 6 december 2003

BOK & BIBLIOTEK 2003. REKORD IGEN!?

Greta Renborg rapporterar

Mätt i antal besökare var årets "bokmässa" rekordstor. Drygt 107 000 personer räknades in. Mätt i aha-upplevelser av olika slag, beror värderingen nog på vem man är och vad man jämför med. Det var nog helt omöjligt för någon enda besökare att hinna smälta mer än en bråkdel av alla aktiviteter, som ägde rum. Bland alla medverkande var 63 nationer representerade. Seminarielyssnare tycks ha funnit flera guldskrud än någonsin tidigare. Av pressklippen att döma. Självt hann jag inte med mer än ett par av de s.k. seminarier, som jag tänkt gå på. Föreläsningar är nog ett bättre ord. Sällan fanns tid för åhörarna att komma med inlägg.

Vart har biblioteken tagit vägen?

Två seminarier minns jag: Varendra förtroendevald som besökte bokmässan borde ha infunnit sig på seminariet om "Det rättvisa biblioteket". De – eller kanske kulturcheferna – hade inom sig nästan tvingats svara på Ingrid Atlestams provocerande fråga: "Varför har biblioteken försvunnit från den politiska dagordningen?" Antar att någon än mer insatt än jag skriver i bis om den viktiga programpunkten. Då den ägde rum samtidigt som "Om utbildning, utbildning och utbildning", hann jag inte lyssna på Leif Alsheimer. Men där hade jag troligtvis inte haft något nytt att hämta. Andra däremot fick nog aha-upplevelser.

Blev besviken på lyssnarskaran som jag mötte på seminariet Design management, anordnat av Svensk Biblioteks-förening. Har dagens biblioteksanställda föga intresse av att synliggöra allt som ett bibliotek kan ge? Omkring femton personer satt spridda i lokalen. Varför arrangemanget endast var tillgängligt för biblioteksföreningens medlemmar är för mig en gåta, som jag inte bryr mig om att lösa. De närvarande hade nog klart för sig att biblioteken måste ha tydliga mål, skapa läslust, främja kunskap och ge alla lika möjlighet att ta aktiv del i det offentliga samtalet. Men marknadschefen vid Stockholms stadsbibliotek, Eva Anzeliuss-Jonsson gav en nästan föredömlig presentation av hur synliggörandet av ett folkbibliotek kan gå till. Förtroendevalda av alla kulörer hade kunnat finna guldskrud – om de pallrat sig dit.

På utställningsgolvet

I likhet med mina tidigare sjutton Bok- och Bibliotek ägnade jag min mesta tid på utställningsgolvet. Där hoppades jag att uppdatera – detta hemska ord – mina insikter om vad dagens bibliotek har att erbjuda. Men: det var mera böcker än bibliotek på årets mäsas. Några län visade på mångfalden av kulturupplevelser, även i glesbygder. Vid Västerbottens monter med beteckningen "Berättarnas län" njöt jag med alla sinnen av att lyssna på en helt fantastisk musikpresentation av Greger Ottosson, Västerbottens teater, som skulle medverka i världspremiären på Torgny Lindgrens Pölsan. I Östergötlands monter fick jag ett lugnt samtal med dynamiske Conny Äng, som lyckats med det som i många ögon anses omöjligt. Nämligen att överföra hela 600 000 kronor, som var sökta för uppgradering av bibliotekets data-system, till bibliotek hotat med nedläggning.

Gävle stadsbibliotek informerade om sin Info Point Europa, finansierad av länsstyrelsen, högskolan, landstinget och kommunförbundet i Gävle kommun och Gävleborgs län. Och Malmö stadsbibliotek presenterade sitt Information Europa, som besökare kunde hitta på bibliotekets avdelning Humaniora & Samhälle. Så här kunde jag fortsätta, men det ger nog inte bis' läsare något nytt. För min egen "uppdatering" hamnade jag en längre stund i TPB:s monter och fick en grundlig genomgång av Daisys senaste landvinning. Försökte lära mig så gott jag hann att handskas med knapparna på Victors och Plexitalks talboksspelare. Gläds nu åt att jag kan bidra till att min ungdoms nära vänner, starropererade eller helt blinda efter misslyckad gula fläck-operationer, nu kan få lite livslust tillbaka.

Helhetsintryck?

Om jag fick något helhetsintryck av 2003 års Bok & Bibliotek? Nej, det var för mycket och för oöverskådligt. Valmöjligheterna tycktes flera än någonsin. Men det är ju som turbotidens tillvaro är. Så visst är det roligt. Inte minst för mig, som möter många forna BHS-elever. Ibland hann jag inte långt i en mässgata förrän jag fångades in. Anne Ljungdahl, som jag minns som Anne Bygdö, gav mig en vacker skrift, *Vägen till A, en rapport om Västeråsprojektet Läslust och skrivglädje*. För mig var den lärorik. Saknade dock en problemdiskussion, men då tänkte jag på Thomas Thorild och lät mig falla för skriftens charm.

Greger Ottoson från Västerbottens teater presenterade Pölsan

Från mitt strosande på de litterära sällskapens gator fick jag med mig hem Torgny Segerstedts *Vilja frihet motstå våldet*. Samtalade med såväl besökare som medpassagerare på spårvagnar. Varför hade de kommit till bokmässan och vad var det bästa de funnit där? De nya böckerna, serierna och godiset lockade. En kvinna vid min sida i en överfull spårvagn sa att hon nästan enbart ville se och lyssna på författarframträderna. Hon var från Torsby i Värmland och brukade besöka mässan varje år. En månad senare besökte jag Bengt Bergs bok- och bildcafé i Fensbol, tio kilometer norr om Torsby. Alltså

centralt mellan Sicilien och Nordkap, enligt caféets annonser. Där kom en kvinna fram till mig och sa att vi setts förr. Det tog mig någon minut att påminna mig spårvagnsmötet i Göteborg!

För mig var nog mötena med mina gamla BHS-studenter, nu aktiva bibliotekarier, och med udda författare, som inte uppmärksammats av den stockholmscentrerade pressen och de korta givande ögonblicken i mässans "gator", där man glömsk av vimlet och sorlet kring sig, under några minuter verkligen för samtal, det som jag minns bäst från årets Bok&Bibliotek. Andra, kanske förstabesökare på mässan, har säkert helt andra intryck.

Hann inte med att lyssna på varken Sigrid Kahle eller på Agneta Pleijel i samtal med Lars Gustafsson, två höjdpunkter av vissa pressklipp att döma. Men jag hann träffa Lars Lerin i Heidruns, Utmarksmuseets och Skogsvårdsstyrelsens monter mitt emot Värmlands monter, där det ständigt var något på gång. Frågade honom vilken av alla sina böcker han tyckte var den "bästa". *Det tysta köket* blev svaret. Så jag köpte den. Och kan inte nog beundra hans helt underbara akvareller, som lockar fram ansikten, kroppsrörelser och gester så levande. Och det i ett så flyktigt medium som vattenfärger. Med konstnärens egen text är boken en enastående skildring av den nu i den urbaniserade kulturdebatten nästan borttappade svenska landsbygden och dess människor. Kanske måste man själv vara lätt förfrämligad i dagens i mångt och mycket tuffa marknadsanpassade omvärld för att kunna skildra glesbygdsmänniskans tidvisa upplevelse av ensamheten. Att bokens huvudperson, Astrid Thomasson, som vid sin död på långvården i Karlstad var bara sextio år, blev Lars Lerins "stolliga, goda vän" och varför hon blev det, framstår klart av såväl akvarellerna som texten. Jag läser om och tittar igen, med nya ögon var gång. Så nog fick jag med mig något hem från årets Bok&Bibliotek! 🌟

Bibliotekarieyrket som ett radikalt val

Naomi Kleins tal vid American Library Associations (ALA) och Canadian Library Associations gemensamma konferens i Toronto 24 juni 2003

”Tack för att ni har kommit hit idag. Jag vill också tacka min forskningsassistent Debra Levy som råkar vara bibliotekarie och som har lärt mig allt som gäller böcker under förberedelserna för det här talet.

Alla tal i hela världen börjar likadant – med de obligatoriska tacken. Jag har gjort det många gånger med autopiloten på.

Men den här gången är det annorlunda.

Att ALA beslöt sig för att komma till Toronto – min stad – trots SARS, har jag sett som ett slags hälsotecken i en, som det tycks, allt galnare värld.

När allt verkade vara en eskalerande apokalyps av våld, sjukdom, fundamentalism och hysteri kunde jag titta på ALA:s webbplats och försäkra mig om att jo, bibliotekarierna kommer verkligen.

USA och Storbritannien kan ha gått ut i krig utan bevis för att det fanns massförstörelsevapen. Mina grannar kan ta på sig gasmasker för att gå till närbutiken, trots att ingen har blivit smittad på det sättet. Och ändå finns det människor som fortfarande tänker, som fortfarande fattar beslut grundade på fakta. Bibliotekarierna kommer till Toronto.

Jag tar inte er närvaro här för självklar.

Inte heller tar jag det för självklart att vi kan samlas i tusental i ett sådant här rum och fritt utbyta idéer, till och med kontroversiella och kritiska idéer.

Detta är nya känslor för mig. Jag erkänner att till alldeles nyligen såg jag öppna gränser och öppna fora som något självklart. Naturligtvis kan vi röra oss fritt och fritt säga vad vi tycker – hur skulle det annars vara?

Jag känner inte så längre. Jag känner det som att vi förlorar frihet- och rättigheter varje dag. Mycket av detta beror på att vi själva ålagt oss restriktioner: Vi är räddare för varandra. Vem kommer att smitta oss? Vem kommer att spränga oss i luften? Vem kommer att anklaga oss för att vara antiamerikanska – för att säga fel saker eller läsa fel böcker?

Vi begränsar våra egna friheter av rädsla för vad som skulle kunna hända.

Men vi har också anledning att vara rädda, några av oss mer än andra.

Jag behöver inte berätta det för er. Bibliotekarierna i USA befinner sig i frontlinjen vad gäller angreppen på privatliv och medborgerliga rättigheter. Patriot Act har

placerat er där. Ni vet hur få bevis – inga, i själva verket – som krävs för att era låntagares privatliv ska kränkas. Att varje representant för lagen kan kräva att få se vilka böcker era låntagare har lånat och vilka Internetsidor de har besökt – utan att så mycket som behöva hävda att det är ett ”sannolikt brott”.

Jag blev chockerad när jag läste ett uttalande i New York Times av Anne Turner, chef för Santa Cruz folkbibliotek, där hon berättar att hennes bibliotek rensar ut låntagaruppgifter. Hon sade: Grundstrategin nu är: behåll så litet information bakåt som möjligt.

Det har verkligen gått så långt att professionella arkivarier, människor som mest värdesätter information och historia, drivs att rensa i sina arkiv av rädsla för missbruk. Ni vet alla att detta förekommer och ändå, när ni samlas här med era kolleger för att diskutera de pressande frågorna som ert yrke ställs inför, kan ni inte ens berätta för varandra om ni blivit utsatta för en sådan undersökning. Det är att inte veta som plågar mig: att inte veta hur många register som har blivit genomsökta, hur många människor som har blivit frihetsberövade och för hur länge, hur många som kommer att deporteras.

Så mitt tack idag är inte ett av dessa slentrianmässiga tack: Jag är uppriktigt tacksam för att vi kan tala på det här sättet. Och jag är särskilt tacksam för att ALA beslutade att komma till Toronto.

Bubblor av säkerhet

Ert val är högst relevant för mitt ämne idag. Jag har blivit ombedd att tala om globalisering. SARS, och andra mycket smittsamma sjukdomar, är i hög grad en del av globaliseringen, även om det är en sida av den som våra politiker vanligtvis inte tycker om att tala om.

Den officiella diskussionen om globalisering brukar handla om saker, ting: varor och tjänster som handlas över gränser.

Men globaliseringen handlar också om människor – hur dessa rörelser av varor och tjänster påverkar människor. Och en av konsekvenserna är att människor rör på sig: vi reser, vi flyttar, vi söker bättre möjligheter. Kanske de människor som flyttar har jagats bort av krig, eller av en jättedamm som dränkte deras by eller av en industri som lade beslag på deras jord.

Vad jag hävdar i min bok ”Fences and Windows” är att

den aktuella, ensidiga bilden av globaliseringen har handlat om att befria kapital och varor medan den försöker kontrollera och styra människor. Man säger till oss i de rika länderna att vi kan få alla fördelar av handeln – billiga produkter, tillgång till hela världen – utan de besvärliga människorna.

Det sägs att vi kan leva i bubblor av säkerhet medan resten av världen sjunker av fattigdom, sjukdomar och våld. Vad SARS påminner oss om – i relativt liten skala –

”Ett folks raseri blir ett annat lands fruktan. En nations krig blir en annans flyktingkris. Ingen gräns är helt säker”

är att vi mänskliga varelser, oavsett nationsgränser, är förbundna med varandra, vare sig vi tycker om det eller inte. Globaliseringen är reell.

En influensa i Hong Kong hänger ihop med en konferens i Toronto. En luftkonditioneringsapparat i New York hänger ihop med en översvämning i Sri Lanka och en svältkatastrof i Malawi. En epidemi på en kontinent blir en annans sjukdom: Ett folks raseri blir ett annat lands fruktan. En nations krig blir en annans flyktingkris. Ingen gräns är helt säker.

Vår hud – våra kroppars gränser – skyddar oss inte från sjukdomar. På samma sätt som våra nationsgränser inte kan skydda oss från terrorism. Vi människor, hur mycket vi än intalar oss något annat, är porösa: våra nationer, våra kroppar.

Oavsett vilken rustning vi använder för att känna oss säkra och skyddade, ansiktsmasker eller avancerade larmsystem i inhägnade områden eller massförstörelsevapen, så kommer vi aldrig att kunna bli helt förseglade. Frågan för den globala tidsåldern är inte ”Är globaliseringen bra eller dålig?”. Den är: Hur ska vi klara av det här? Ska de värderingar som förenar oss vara profit eller rättvisa? Rädsla eller solidaritet? Ska vi fortsätta att försöka bygga bättre bubblor? Slå in oss själva i paket och göra våra nationer till polisstater? Få ännu mer groteska FBI-invasioner av biblioteken med stöd av Patriot Act? Eller ska vi välja en annan väg?

En mänsklig globalisering

Att ni kom hit till Toronto – trots SARS-hysterin – var en utmanande, härligt global handling. Många av er var, fullt förståeligt, rädda men ni kom i alla fall. Vi behöver fler sådana handlingar av fräckt förenande, mer flagrant, utmanande öppenhet. En mänsklig globalisering som svar på företagsglobaliseringen. När jag tittar ut över det här rummet ser jag människor som representerar värderingar som är helt annorlunda än de som för närvarande styr

världen. Dessa värderingar är, utan inbördes ordning:

- *Kunskap* (i motsats till bara informationsinsamling)
- *Offentligt utrymme* (i motsats till kommersiellt eller privat utrymme)
- Och *utbyte* (i motsats till att köpa och sälja)

Det råkar vara så att dessa värderingar är tre av dem som är mest utsatta och mest omstridda av dem som ni kunde ha valt att representera. Om ni hade beslutat att representera ”vinst” eller ”global konkurrens” skulle era liv ha varit enkla. Men det gjorde ni inte och blotta föreställningen att vissa saker är så viktiga att de inte helt kan ägas och inhägnas är hotad runt om i världen.

Varför? Av en enkel, prosaisk orsak: Därför att här finns pengar att tjäna. Den globala ekonomin befinner sig i recession. Det finns inte tillnärmelsevis tillräckligt många medelklassmänniskor i världen för att konsumera alla de billiga produkter som tillverkas. Det betyder att det nuvarande stadiet av globalisering inte bara handlar om ”handel” i den traditionella betydelsen att sälja fler produkter över gränserna. Det handlar om att tillfredsställa marknadens omätliga behov av tillväxt genom att definiera hela sektorer som förr ansågs höra till ”det allmänna” – och alltså inte var till salu – som ”produkter”. När vi talar om frihandel eller globalisering, så talar vi egentligen om att stänga in, inhägna, ”det allmänna”. Detta har nått in till varje del av våra liv: hälsa och utbildning, naturligtvis, men också idéer, frön, som nu förvärvas och patenteras, liksom läkemedel, växter, vatten och t o m mänskliga gener – en privatisering av livet självt.

USA:s största export är rättigheter

Och som ni vet håller det också på att nå in till biblioteken. Information – ert område – rankas under bränsle som den mest värdefulla nyttigheten i den globala ekonomin. USA:s enskilt största export är inte tillverkade varor eller vapen eller mat, det är rättigheter – patent på allting från böcker till mediciner.

Följderna är inte abstrakta, det har jag lärt mig av min forskning. Jag var i Sydafrika för litet mindre än ett år sedan. Det var under toppmötet om hållbar utveckling – eller Rio plus 10. Det enda man talade om var samarbete mellan offentligt och privat: lösningen på svälten skulle komma, frivilligt, från Monsanto, Suez och Bechtel skulle ta hand om törsten.

Trots detta har privatiseringarna lett till att 40 000 hushåll varje månad förlorar sin tillgång till elektricitet. Hundratusentals har varit tvungna att dricka vatten från kolerainfekterade floder. Jag var på ett möte om hur man stängt av vattnet i Durban. En kvinna som hette Orlean Naidoo reste sig upp. Hon sade någonting som verkligen fastnade hos mig: ”Det finns folk i det här landet som verkligen misstagit sig. De tror att vatten är som guld eller

diamanter. Men man behöver inte guld eller diamanter för att överleva. Vatten är inte diamanter. Det är liv.” Vatten är inte det enda som är fundamentalt för att leva. Det är också tak över huvudet. Det är, vill jag hävda, kunskap. Det är medicin.

Men försök att säga det till de handelstribunaler som har tillåtit läkemedelsföretag att stämma regeringar som Brasiliens för att de vågat tillverka livräddande AIDS-mediciner och gratis distribuera dem till behövande. Måtte sådana livräddande mediciner kunna delas som biblioteksböcker, helt enkelt för att människor behöver dem för att överleva och inte har råd att betala för dem. Men att dela är hotat. Det är den globala marknadens svurna fiende – vilket är anledningen till att så stor del av internationell handelsrätt ägnas åt att kriminalisera ”delande”.

Glöm Napster och krossandet av pirat-CDs och mjukvara. I Cochabamba i Bolivia var den tändande gnistan för upproret mot Bechtel det faktum att det enligt kontraktet blev olagligt att samla regnvatten, eftersom företaget hade

”Detta är kärnan i den fria marknaden: att försäkra sig om att absolut ingenting – det må vara böcker eller

köpt alla vattenrättigheter.

I Indien stämmer Monsanto bönder för att de praktiserar det gamla bruket att spara utsäde och dela det med sina grannar – de ska i stället köpa nytt av Monsanto varje år. Detta är kärnan i den fria marknaden: att försäkra sig om att absolut ingenting – det må vara böcker eller vatten eller idéer – erbjuds gratis.

Den internationella handelsrättens roll måste förstås inte bara som att det handlar om ett undanröjande av ”handelshinder” – som den hävdar – utan som en laglig process som systematiskt sätter upp nya hinder – kring kunskap, teknik och det allmänna självt, genom rigoröst protektionistiska patent och varumärkeslagar. Det är absolut ingenting fritt med det.

De flesta av er tänkte antagligen inte på att det var subversivt att hjälpa människor att dela böcker när ni bestämde er för att bli bibliotekarier. Och det borde inte vara det: att dela, ge, spara och återanvända tillhör de mest mänskliga impulserna och vi är som bäst och mest mänskliga när vi handlar så. Viljan att dela, är som ni vet, enorm.

Ändå är det ett faktum att ni har valt ett yrke som har blivit radikalt. Att vara bibliotekarie idag betyder att vara mer än en arkivarie, mer än en forskare, mer än en utbildare – det betyder att slå vakt om de omstridda värderingarna kunskap, offentligt rum och delande, som präglar ert yrke. Ni kanske inte har valt det men kampen mot privatisering

och försvar för det allmänna bästa har påtvingats er – av manin för privatisering, samarbete offentligt-privat, och outsourcing. Det har också pådyvlats er av GATS: the General Agreement on Trade and Services, en sidoöverenskommelse inom WTO. Innan vi ger oss ut på detta vatten en varning: GATS är avsiktligt förvirrande, skapat för att få lekmän att delegera det hela till ”experter”, som kommer att bestjäla dem in på bara kroppen.

Men ni är inga lekmän, ni är bibliotekarier. Så låt oss försöka.

Två huvudproblem med GATS

Det finns två huvudproblem med GATS: det ena är att det tar privatiseringar och låser in dem så att de blir oåterkallliga.

Det andra är att det tar delvisa privatiseringar – som outsourcing och avgiftsbelagd service inom det offentliga – och använder detta som en laglig kil för att framtvinga en fullständig privatisering.

Låt oss ta det första problemet: att stänga in privatisering.

Ni känner alla till det famösa fallet med Hawaiis statliga bibliotek som 1995 beslöt att outsourca bokurvalet till ett privat företag i North Carolina. Som all outsourcing och privatisering var det tänkt att ge större effektivitet till lägre kostnad. I själva verket blev det känt över hela världen som en katastrof:

En massa utfyllnad av billiga böcker, 61 exemplar av Newt Gringrichs roman, geografiskt irrelevanta böcker som ”A practical guide to lambs and lamb caring” – på Hawaii. Det blev inte effektivare, det blev inte bättre. Kontraktet hävdades och policyn ändrades. Det blev en lärorik erfarenhet. Med GATS skulle detta aldrig ha kunnat ske. GATS berövar oss rätten att lära av våra misstag. Det nekar oss rätten att vara försiktiga: att pröva någonting, se om det fungerar och, om det inte gör det, ändra oss.

Några exempel:

Brittiska järnvägen. I oktober fick The Guardian tagga på en läckt regeringsrapport om GATS och järnvägssystemet. Privatiseringen av den engelska järnvägen betraktas av de flesta som en skandal: antalet olyckor har ökat, tågen är försenade, biljettpriserna stiger hela tiden.

Trots detta stod det i dokumentet publicerat av Handels- och industridepartementet att man för att följa GATS-reglerna skulle vara tvungen att ”fully bind the existing regime for road and rail” – dvs definitivt låsa sig vid privatisering och förhindra en åternationalisering, oavsett om allmänheten krävde det eller röstade för det.

För ett år sedan var Vancouver i Kanada på väg att privatisera sitt vattenreningsystem. Staden badade ur i sistaminuten, inte för att man var emot privatisering i sig men för att man, efter att ha studerat liknande fall, insåg

att man skulle förlora rätten att ändra beslutet under resans gång. Det var det som hände i Cochabamba i Bolivia när Bechtel privatiserade vattnet: år 2000 var det en folklig revolt mot att privatiseringen hade lett till att priserna höjts med 50% eller mer. Bechtel tvangs dra sig ur. Men nu stämmer företaget den bolivianska regeringen på 25 miljoner dollar för kontraktsbrott. Långt ifrån att göra tjänster mer effektiva och snabbare tjänar dessa regler bara till att permanenta dåliga uppgörelser och beröva medborgarna deras rätt att ändra sig.

Till det andra problemet: att använda delprivatiseringar som en kil för att framtvinga fullständiga privatiseringar. Så som GATS fungerar kan ett land lyfta ut hela områden från den globala marknaden och förklara dem vara offentliga tjänster – men man måste gå hela vägen, det finns inga halvt offentliga tjänster. Många trender driver er som ni vet mot ett tvådelat bibliotekssystem: avgifter för vissa tjänster, för Internetanvändning, att outsourca beställningar, t o m att öppna bokhandel inne i biblioteket. Dessa åtgärder är ett svar på samma problem som drev allmänna skolor att sälja reklamplats i klassrummen eller allmänna sjukhus att börja ta betalt för vissa tjänster: en desperat nedskärning av regeringsbidrag. Hawaiis outsourcing-katastrof kom inte som en blixtnad från klar himmel – det var det panikslagna svaret på det faktum att staten hade skurit ned biblioteksbudgeten med 25%.

Med GATS är problemet att dessa delvisa privatiseringar mycket väl kan användas emot er för att framtvinga en fullständig avfinansiering av biblioteken. Privata informationsmäklare, bokhandlare och videokedjor skulle kunna gå till domstol och hävda att de diskrimineras därför att de inte får offentliga bidrag och ni får det. Lita på mig: Barnes and Noble är inte er vän, även om de delar ut häftiga bärkassar. Och de stora förlagen kanske bjuder er på middag den här veckan – men det betyder inte att de inte kommer att stämma er för att ni erbjuder elektroniska böcker och tidskrifter gratis.

Ja, det är upprörande. Men det händer likväl.

Bibliotek som handelshinder

Här i Kanada har UPS hävdade att de diskrimineras därför att den kanadensiska regeringen stödjer Canada Post, den statliga posten, i konkurrensen. Om det är ett orättvist handelshinder att ha ett offentligt postväsen, då kan ett offentligt bibliotek också vara det.

Det finns redan tre illavarslande tecken:

1. Debatten om elektroniska böcker. Förlag och bokhandlare ser gratis tillgång till elektroniska böcker och tidskrifter som ett hot mot sina vinstintressen. Som Pat Schroeder, ordförande i "Association of American Publishers" sade till Washington Post: "Bibliotekarierna är ett allvarligt problem för oss."
2. Ett annat tecken: USA:s regering har tillkännagivit

att man kommer att acceptera att bibliotekstjänster faller under GATS.

3. Trots att Kanada ännu inte har lagt biblioteken på frihandelsbordet skickade regeringen förra året ut en enkät till de offentliga biblioteken och bad dem specificera områden där de kunde ha "exportintressen" – med andra ord, skulle de kanadensiska biblioteken kunna tjäna pengar på att erbjuda Nya Zeeland eller Uganda forskning eller katalogisering eller bokbindning?

Men dessa överenskommelser är inte ensidiga: om kanadensiska bibliotek ska bli exportörer av bibliotekstjänster då kommer USA:s och Europas multinationella företag att ha rätt att exportera sina bibliotekstjänster hit: föreställ er katalogsystem styrda av Microsoft och referensdiskar av Bloomberg.

Vad kan ni då göra för att stoppa den här processen? Den största räddningen för biblioteken är att regeringarna har rätt att bestämma vilka offentliga tjänster de vill utesluta från GATS.

Men om ni tror att era regeringar tänker skydda biblioteken – i stället för att använda dem som en bytesvara för att driva andra länder att öppna sina vatten- och fängelsemarknader – då är jag rädd att ni bedrar er. Jag vet att Robert Zoellick, USA:s handelsrepresentant, skickade ett handskrivet brev till ALA:s ordförande med innehållet att ni inte behöver bekymra er om GATS. Med ett PS: "Mitt första jobb var på ett bibliotek så ni kan vara säkra på att jag delar ert engagemang för denna värdefulla offentliga service".

Kanske det. Men faktum är att Robert Zoellick arbetar för samma administration som visade precis vad den känner för bibliotek – och för historia och kultur i allmänhet – när den passivt såg på medan Iraks bibliotek brann ned till grunden, dess museer plundrades och Irak för-

"Vad jag vet är att detta att utplåna en kultur inte är någon dålig förberedelse för att AOL-Time Warner och Viacom ska kunna komma"

vandlades till ett land utan förflutet.

Som Robert Fisk skrev från Bagdad 15 april: "För Irak är detta år Noll; genom förstörelsen av de forntida föremålen i Arkeologiska museet och nedbrännandet av Nationalarkivet och därefter Koranbiblioteket har Iraks kulturella identitet utplånats." "Varför?" frågade han. Jag vet inte. Vad jag vet är att detta att utplåna en kultur inte är någon dålig förberedelse för att AOL-Time Warner och Viacom ska kunna komma in och sälja en ny, glittrande, färdigpaketerad kultur. Jag säger inte att det var planen. Men jag är beredd att säga att anledningen till att

det inte stoppades – trots att faran var välkänd för Pentagon – var att det, som hökarna gärna uttrycker det, inte innebar något hot mot ”USA:s intressen i regionen” att utplåna den irakiska kulturen.

Hur ska man annars förklara Donald Rumsfelds svar? När han tillfrågades om vad han kände inför förstörelsen av Iraks museer och bibliotek svarade han med ord som kommer att gå till historien: ”Sån’t händer”.

Jag gratulerar ALA till den modigt formulerade resolution, vilken kommer att föreläggas mötet i morgon, och där förstörelsen av dessa handlingar fördöms. Det angår naturligtvis inte mig men jag hoppas den blir antagen. Det är inte förvånande att USA:s regering inte förstår vad som gått förlorat i Iraks bibliotek - det finns mycket få tecken på att den förstår vad som går förlorat när dess egna bibliotek förstörs av statliga nedskärningar hemma. När alla fyra filialer till folkbiblioteket i Binghamton, New York, stängdes helt, vilket skedde i december. Böckerna brändes inte – ingenting så dramatiskt – de bara magasinrades.

Eller när Kaliforniens guvernör Gray Davis faktiskt föreslår att man ska skära ned biblioteksanslagen från 31,5 miljoner dollar i år till 1 miljon dollar nästa år – från 31,5 miljoner till 1 miljon!!!

Det verkar som om man kommer att få tillbaka ungefär hälften av detta, men låt oss vara tydliga: varken USA:s eller Kanadas bibliotekarier kan lita på att deras statliga, lokala eller federala politiker kommer att försvara dem i WTO eller hemma. Men allt är inte förlorat. Det finns åtgärder ni kan vidtaga för att försvara er. Det bästa sättet för att behålla den statliga finansiering ni får för närvarande är att motstå frestelsen att delvis privatisera era värdefulla offentliga rum – genom att släppa in reklam på biblioteken eller samarbeta med Microsoft eller outsource mer av er kärnverksamhet. Ju mer ni tillåter att gränserna suddas ut mellan ett bibliotek och ett snabbköp, eller mellan ett bibliotek och – Gud förbjude - Google Answer, desto större möjligheter får dessa multinationella företag att hävda att ni berövar dem deras rättmätiga marknadsandelar.

Delvisa privatiseringar kommer att användas som den lagliga murbräcken för att framtvunga en mer fullständig privatisering längre fram. Det sker redan med vatten, hälsovård, avlopp och energi. Varför skulle biblioteken vara immuna – när information är så vinstgivande?

Biblioteksanvändarna

Det finns ytterligare en anledning att stå emot delvisa privatiseringar. Vad ni än gör kommer biblioteken att vara tvungna att kämpa för sin existens. Det betyder att ni kommer att behöva ha er mest värdefulla tillgång på er sida: biblioteksanvändarna. Era kommunmedborgare kommer att vara tvungna att kämpa för er och tillsammans med er. Om detta ska ske måste era användare vara full-

ständigt övertygade om att det inte går att jämföra en bokhandelskedja eller ett Internet-kafé med ett riktigt folkbibliotek. De måste förstå er ”offentlighet” – vilket handlar om mycket mer än om huruvida ni finansieras av staten eller om era tjänster är gratis.

Det handlar om den efemära kvaliteten som ger ett samhälle en känsla av att gemensamt äga ett rum. Ni vet mycket bättre än jag vad detta kräver: Ett fortlöpande, aldrig upphörande samtal mellan biblioteket och det samhälle det tjänar. En närvaro i folks liv som går utöver allt som marknaden erbjuder: fantastiska bibliotekarier lär barnen att älska läsning, de introducerar unga vuxna i fascinationen för forskning och de blir i realiteten socialarbetare för vuxna som vänder sig till biblioteket när de har förlorat sina arbeten. De erbjuder också ett fysiskt rum där människor i alla åldrar kan diskutera frågor som är viktiga för dem.

En annan sak som gör att människor känner att de äger sina offentliga institutioner är att dessa är ansvariga inför samhället (och inte inför sina aktieägare): det betyder att driva biblioteken med insyn, öppet och, när det är möjligt, demokratiskt. Det betyder att inte bara vara offentlig utan också känna sig offentlig.

Bokhandelskedjor kan härma den känslan med hjälp av avdelningar för lokala frågor och sagostunder, Amazon kan tala om ”community stake holders”, men ett marknadskoncept kan aldrig kopiera den passion som flödar från en institution som verkligen är en förlängning av de människor den tjänar. Den passionen, den känslan av kollektivt ägande, är ert största skydd i de strider som oundvikligen ligger framför er. Kom ihåg det nästa gång en managementkonsult säger till er att det enda sättet att rädda ert bibliotek är att agera mer som ett företag eller att göra det till ett Barnes and Nobles. Det är inte bara det att det inte kommer att fungera, det kommer att skada er i framtiden när era användare inte kommer att kämpa för er därför att de inte kan se skillnad på offentligt och privat rum. Det bästa sättet att förbli offentlig är att vara offentlig – verkligen, utmanande, radikalt offentlig.

Det är er rustning. Bär den med stolthet.

Genom att komma hit till Toronto visade ni prov på tillit. Eller, egentligen var det inte det utan en nykter, klarsynt bedömning. Jag är säker på att det är början på många fler handlingar av praktiskt mod. Vår tid kräver ingenting mindre än detta.

Tack för att ni kom, tack för att ni är här – jag menar det verkligen. ★

(övers. Berith Backlund)

Männens bibliotek – en kvinnosak.

Redbergslids och Majornas bibliotek under hundra år. Siv Wold Karlsen har läst ännu ett stycke göteborgshistoria

1997 kom Fullbokat. Folkbibliotekens historia i Göteborg 1862-1997, och 2003 kom Männens bibliotek – en kvinnosak. Redbergslids och Majornas bibliotek under hundra år. Lisbeth Ahnoff har varit samordnare och bildredaktör och Tove Marling Kallrén formgivare för båda böckerna, och resultatet är två osedvanligt vackra böcker med ett rikt och fascinerande bildmaterial. En fröjd att hålla i handen, bläddra i och läsa.

Ingrid Atlestam har skrivit Fullbokat i samarbete med Eva Halász och Madeleine Bergmark, och Männens bibliotek...tillsammans med Lisbeth Stenberg.

Det är alltså delvis samma gäng som har arbetat fram de två böckerna, och

de ser också Männens bibliotek – en kvinnosak som en fortsättning och fördjupning av Fullbokat, och som ett bidrag till lokalhistoria (den göteborgska) bibliotekshistoria och kvinnohistoria. Boken är skriven och illustrerad utifrån ett genus- och professionsperspektiv, där också klass finns med.

Göteborg – den segregerade staden

Göteborg var redan från början av en segregerad stad, skriver Ingrid Atlestam, och två av de allra fattigaste stadsdelarna var Majorna och Redbergslid. I slutet av 1800-talet var bostadssituationen där så eländig att makthavarna såg sig tvungna att göra något. Det byggdes landshövding-

ehus, med ett-rum-och-kök lägenheter, och ett spårvagnsnät. 1902 kom de första elektriska spårvagnarna och knöt i hop Majorna i väst med Redbergslid i öst, och 1902/1903 fick Majorna och Redbergslid var sin biblioteksfilial, de första biblioteksfilialerna i Göteborg och i Sverige.

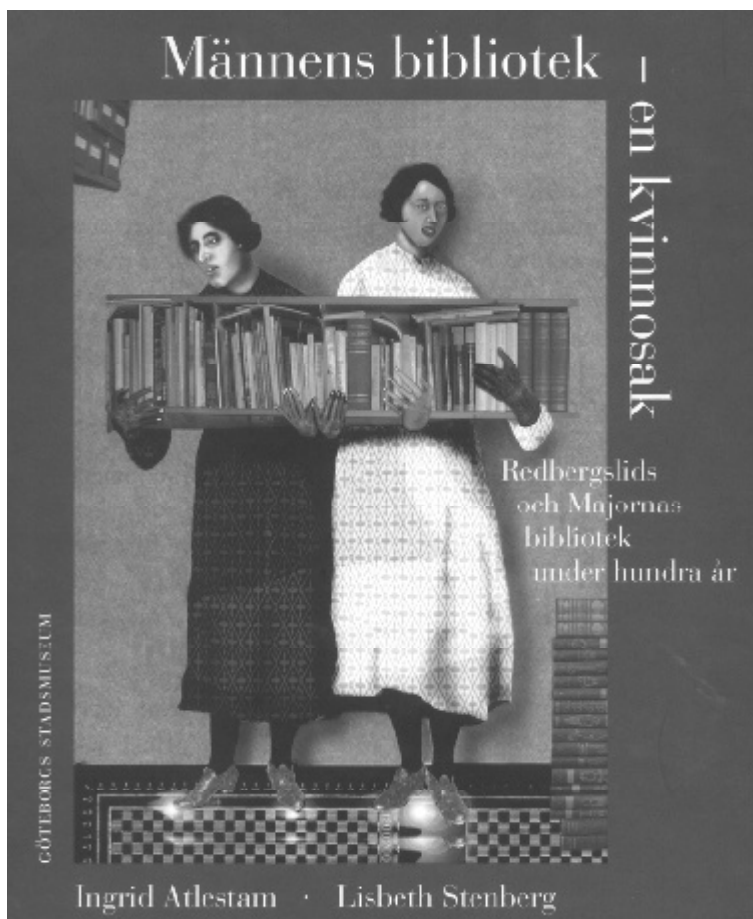
Göteborg hade då, sedan nyårsafton 1861, ett folkbibliotek som länge hette Dicksonska folkbiblioteket, eftersom det var finansierat av den Dicksonska familjen, men som med tiden skulle bli Göteborgs stadsbibliotek. Samma år, 1861, startade den biblioteksverksamheten som skulle bli Göteborgs Universitetsbibliotek, men som fram till 1961 hette Göteborgs Stadsbibliotek och var kommunalt finansierat.

1900 flyttade Göteborgs Stadsbibliotek in i ett nybyggt och imponerande hus i Vasastaden, medan Dicksonska folkbiblioteket, sedan 1897, höll till i ett nästan lika imponerande hus i Haga. Geografiskt ligger Haga och Vasastaden ganska nära varandra, men socialt befann de två biblioteken sig i olika världar. Stadsbiblioteket var till för stadens borgare och studerande, Dicksonska var till för det fattiga folket i Haga och andra arbetarstadsdelar.

Men Dicksonska var för litet för att täcka folkets biblioteksbehov, och stadsfullmäktige beslöt att upprätta biblioteksfilialer i Majorna och Redbergslid.

I stadsfullmäktige satt män från överklassen och var bekymrade: Underklassens män söp alldeles för mycket.

Redan på 1880-talet hade man upprättat läs- och förfriskningsrum som skulle fungera som nyktra och bildande alternativ till krogen. Läserummen hade

generösa öppettider, 7.00-21.00 på vardagar och 6.30-21 på sön- och helgdagar, och de hade alltid föreståndarinnor, som ofta var sjömansänkor och bodde i anslutning till läserummen.

1898 hade man upprättat det första skolbiblioteket, i Redbergslids skoldistrikt, och även här handlade det om att rädda (de blivande) männen från fördärvet. Skolbiblioteken skulle få pojkarna bort från cigarrbodarna som hotade att förgiftade dem med både tobak och smutslitteratur. Filialbiblioteken i Majorna och Redbergslid var också de mest till för pojkarnas och männens skull, för att fostra dem till skötsamma arbetare och goda medborgare som läste uppbygglig litteratur istället för att supa ner sig.

Kvinnorna var länge i klar minoritet bland biblioteksbrukarna, men redan från början i absolut majoritet bland bibliotekarbetarna.

Maria Larsen och Svea Bredal

Lars Wåhlin var en manlig akademiker som länge hade en dubbelroll som chef för Stadsbiblioteket och inspektör för Folkbiblioteket. Som inspektör hade han makt och myndighet att anställa bibliotekspersonal, och han anställde endast kvinnor.

Att de som ansvarade för de nya filialbiblioteken skulle vara kvinnor var en självklarhet av såväl ekonomiska som ideologiska skäl: Kvinnor fick lägre lön än männen, samtidigt som de ansågs bättre skickade att skapa det hemliknande och fostrande offentliga rummet som folkbiblioteket skulle vara.

För Lars Wåhlin själv innebar det dessutom, som Lisbeth Stenberg skriver, att det inte kunde komma in någon manlig konkurrent och utmana honom som ledare för folkbiblioteksverksamheten. Kvinnorna som anställdes var i dubbelt underläge, som icke-män och som icke-akademiker, och i sin yrkesutövning var de tvingade att på något sätt förhålla sig till det patriarkala förtrycket.

Maria Larsen och Svea Bredal anställdes först som föreståndarinnor vid

Redbergslids respektive Majornas biblioteksfilialer, och arbetade sedan som föreståndarinnor vid Dicksonska biblioteket.

Larsen arbetade vid Redbergslid från 1902 till 1905, och sedan vid Dicksonska fram till sin pensionering 1934. Då efterträddes hon av Svea Bredal, som hade arbetat på Majornas filial sedan 1924, då Hedvig Ouchterlony, den första föreståndarinnan där, gick i pension.

Svea Bredal arbetade på Dicksonska fram till 1960, då också hon gick i pension, och under 55 år var det alltså två kvinnor som hade huvudansvaret för folkbiblioteksverksamheten i Göteborg. Två kvinnor som, därför att de inte var män, inte fick representera biblioteket offentligt och politiskt, och därmed blev ganska osynliga, både i sin samtid och framtid, vår nutid.

Svea Bredal blev något mindre osynlig, eftersom hon hade pengar som hon testamenterade till en fond för folkbiblioteksforskning med anknytning till Göteborg. Fonden bär hennes namn, och har bland annat bekostat boken *Männens bibliotek* – en kvinnosak.

Borgerlig maternalism

Svea Bredal var godsägardotter från Värmland, utbildad lärarinna, med språk- och litteraturstudier samt en kurs i biblioteksteknik i bagaget, när hon sökte och fick jobbet som föreståndarinna vid Majornas bibliotek. Sedan gick hon Skolöverstyrelsens bibliotekskurs, och gjorde flera studieresor till bibliotek i Storbritannien, Tyskland, Frankrike och de nordiska länderna, delvis på semestrar och egen bekostnad. Hon studerade barnbiblioteksverksamheten i Bergen och Oslo, praktiserade på centralbiblioteket i Esbjerg, och kom sedan hem till Majorna och Göteborg och förverkligade en hel del nya idéer.

På Dicksonska ansvarade hon för bokinköp, katalogisering och klassificering, litteraturlistor och statistik, samt handledning av bibliotekslever.

Men att vara elev på Dicksonska folk-

biblioteket var länge mest att fungera som gratis arbetskraft, och de som minns Svea Bredal från Dicksonska, minns henne ofta som krävande och övervakande, en chef som ville upprätthålla disciplin och hierarkier. Hon hade heller ingen förståelse för att det är viktigt att kunna kombinera föräldraskap och yrkesarbete, och hon kom att betrakta män inom folkbiblioteket som en värdefull minoritet som borde få positiv särbehandling, medan kvinnor med små barn mest var ett problem. Det är, skriver Ingrid Atlestam, värderingar som länge har dröjt sig kvar i biblioteksvärlden.

Lisbeth Stenberg kallar Bredals förhållningssätt för en borgerlig maternalism, en strategi som inte minst har praktiserats inom sjuksköteskåren. Det handlar om att disciplinera (den kvinnliga) personalen, få den att följa regler och rutiner och lojalt underordna sig de ledande männen. Som godsägardotter, uppvuxen i en patriarkal miljö med klara hierarkier, låg det kanske nära till hands för Svea Bredal att använda sig av en borgerlig maternalism.

Samhällsmoderskapet

Maria Larsen föddes i Stockholm, i en familj där pappan var fabrikör och köpman inom tobaksbranschen. Men pappan dog när Maria var helt ung, och då blev familjen också ekonomiskt ruinerad. Det fanns inte längre några möjligheter att studera vidare. Istället måste Maria tidigt börja försörja både sig själv och sin mamma. Hon provade på många slags arbeten, och öppnade också ett kommersiellt lånebibliotek.

Men hon gick också på offentliga föreläsningar och deltog i kurser som arrangerades av Arbetarföreningen och Arbetarinstitutet, och tack vare den här folkbildningsverksamheten kunde hon, som hon själv sa/skrev, skaffa sig en modern utbildning med en naturvetenskaplig grundsyn.

På Arbetarinstitutet kom hon också i kontakt med Ellen Key, som kom att betyda enormt mycket för henne. Ma-

Dicksonska folkbiblioteket 1912

ria Larsen blev Ellen Keys dotter, liksom Oscar Olsson, den svenske studiecirkelns fader, var Ellen Keys son.

Troligen har Ellen Key också förmedlat kontakt mellan Lars Wåhlin och Maria Larsen, och i viss mån bidragit till att Maria Larsen 1902 kom som föreståndarinna till Redbergslid bibliotek.

Larsen var starkt engagerad i såväl folkbiblioteksarbete som folkbildningsarbete generellt, men de patriarkala strukturerna sätter gränser för hennes arbete och engagement. Hon får inte vara med där besluten tas, och hon för-

trycks av borgerligt-akademiska män, som Lars Wåhlin, men också av den nya tidens socialdemokratiska folkrörelsemän.

Förtrycket gör henne förbannad, och, hävdar hon på 1930-talet i ett brev till vänninnan Anna Lenah Elgström, det har brutit ned henne.

Samtidigt har hon tydligt genom många år lyckats bedriva ett viktigt folkbildningsarbete, inte minst inom kvinnliga nätverk.

Maria Larsen drog också ut på studieresor, och i Londons East End lät hon sig inspireras av Toynbee Hall, en social experimentverkstad med såväl gratis juridisk rådgivning som konstutställningar och studiecirklar. Toynbee Hall fungerade delvis som modell för Göteborgs Folkbildningshem, som Larsen engagerade sig i och för. Folkbildningshemmet öppnade sina dörrar 1908 och hade som ambition att fungera som samlingsplats för den bildningstörstande all-

mänheten. Här kunde man lyssna på föredrag, diskutera och studera, men också sjunga, dansa och spela teater. Det var viktigt med ett bildningsarbete som kunde utveckla förmågan till självverksamhet, men det var lika viktigt att utveckla skönhetssinnet.

Här finns Ellen Keys idéer närvarande, men Larsen var dessutom påverkad av Keys särartsideologi: Idén att det finns en manlig och en kvinnlig sfär, att hemmet tillhör kvinnan och offentligheten tillhör mannen. Kvinnan största uppgift är att vara mor, men har hon inte egna barn, kan hon bli sam-

hällsmor, till exempel genom sitt biblioteksarbete. Det var också vad Ellen Key ansåg att Maria Larsen skulle göra: Bli ett biblioteksljus, och forma biblioteket till ett hem för samhällets alla barn.

Däremot var Key skeptisk till att Larsen tog till sig ett fosterbarn, och hon varnade henne också mot att vara för frispråkig när hon gick ut i offentligheten med bokrecensioner och litteraturkritik.

Att ha Ellen Key och hennes ideologi i bagaget kunde inte vara lätt, och, som Lisbeth Stenberg skriver, det kan ha inneburit en beredvillighet att underordna sig män när de agerar i det offentliga, som ju er deras sfär.

Larsen verkar med tiden få allt mindre lust att underordna sig, och är starkt kritisk till Wåhlin och hans manligt-akademiska förakt för kvinnor och (annat) självlärt folk.

Samtidigt kunde Wåhlin och Larsen samarbeta i viktiga biblioteksprofessionella frågor, som hur bokurvalet borde se ut. De ville båda ha ett bibliotek som var neutralt genom sin mångfald, och som hade plats för såväl modern litteratur som sociala och politiska debattböcker, och på bokhyllorna fanns även socialistisk och feministisk litteratur.

Nutid och framtid

Två av kapitlen i boken är skrivna av Gunilla Pedersen och Ulla Nilsson, de två som nu är föreståndarinnor vid Redbergslid, respektive Majornas bibliotek.

Gunilla Pedersen skriver: Från kortkatalog till databas. Berättelser ur ett yrkesliv.

Ulla Nilsson: Från bokutlåning till kulturförmedling

Och bägge berättelserna handlar om unga kvinnor som utbildar sig och börjar arbeta som bibliotekarier omkring 1970. En radikal och omvälvande tid, där Göteborgs Stadsbibliotek bodde i ett alldeles nytt och modernt hus, men hade arbets- och beslutsstrukturer som verkade märkvärdigt ålderdomliga och hierarkiska.

Samtidigt expanderande biblioteks-
verksamheten, och inte minst på filial-
biblioteken händer det mycket. Det hade
också blivit möjligt att kombinera för-
äldraskap och yrkesarbete, och samhäl-
let börjar inse att föräldraskap är vik-
tigt, också för män.

Nu är det 2000-tal, och biblioteks-
verksamheten expanderar inte, och
dessutom tvingas vi inse att vi inte nått
enda fram, varken med feminismen eller
med andra former för demokratisering
av samhället.

I bokens sista kapitel diskuterar
Lisbeth Stenberg om och hur bibliote-
ken kan bli mer aktivt-demokratiska,

och hon gör det med hjälp av feminis-
tisk professionsforskning: Hur är ge-
nus, idéer om manligt och kvinnligt, med
på att forma en yrkesidentitet? Vilka
hierarkier, mellan män och kvinnor, och
mellan kvinnor och kvinnor ..., utgör
de största hindren för en demokratisk
utveckling?

Ingrid Atlestam avslutar bokens in-
ledning med förhoppningen att den ska
följas av fler skildringar och analyser
av den rika göteborgska biblioteks-
världen.

Sällan har jag känt större behov av
fler berättelser och analyser, nu genast!
Mer om förhållandet mellan Stadsbib-

lioteket och Dicksonska, det manliga
universitetsbiblioteket och det kvinn-
liga folkbiblioteket. Stadsbibliotekets
utveckling till ett universitetsbibliotek
i ett genusperspektiv, den manliga ar-
betarrörelsens förhållande till det kvinn-
liga folkbiblioteket, något om fackför-
eningarnas ansvar för att
arbetsdelningen och hierarkierna ser ut
som de gör på biblioteken ...

Vilket tyder på att Männens bibliotek
– en kvinnosak inte bara är en vacker
och läsvärd bok, utan också engage-
ranteochinspirerande ★

Hjördis Levin

En radikal herrgårdsfröken : Elisabeth Tamm på Fogelstad
Carlsson, 2003

Om en av kvinnorrörelsens pionjärer handlar Hjördis Levins nya bok. Hon är uppmärksammas för böcker
som "Testiklarnas herravälde" och "Masken i rosen". Flera av hennes böcker handlar om
Fogelstadgruppen, den grupp lärare och intellektuella som samlades kring den förmögna herrgårdsfrö-
ken Elisabeth Tamm på Fogelstad gård i Sörmland, Sveriges första kvinnofolkshögskola ("medborgar-
skola").

Här skymtar alla skolans personligheter, rektorn Honorine Hermelin, läkarna Ada Nilsson och Andrea
Andreen, författaren Elin Wägner och politikern Kerstin Hesselgren. Flera var aktiva i det liberala Frisin-
nade kvinnors riksförbund och utgav tidskriften Tidevarvet. Så småningom grundade man Sveriges
kvinnors vänsterförbund, där kvinno- och fredsfrågan blev centrala uppgifter. Elever på skolan som
författarna Herta Wirén och Moa Martinson, och konstnären Siri Derkert skildras. Stort civilkurage
visade man under kriget då flyktingar gömdes på Fogelstad, något som ledde till att Elisabeth Tamm
drogs inför rätta.

En stor brevsamling samt intervjuer med personer som arbetat på Fogelstad ligger till grund för den
spännande boken. Levin väjer inte för Tamms aristokratiska behandling av sitt tjänstefolk och hennes
homosexuella läggning. En ytterst komplex och fascinerande person får konturer. **Mats Myrstener**

Uppfinner WSIS hjulet på nytt?

Mikael Bööck

Mikael Bööck fruktar att det stora världsmötet om Informationssamhället mest kommer att vara välmenande men i grunden teknikfientligt och ensidigt kommersiellt.

Det här skrivs drygt en vecka innan första fasen av World Summit on Information Society (WSIS) hålls i Geneve 10-12 december 2003. Andra fasen ska äga rum i Tunis 16-18 november 2005. Toppkonferensen om informationssamhället hålls i FN:s regi och är därmed jämförbar med miljökonferenserna i Stockholm, Rio och Johannesburg, världstoppmötet om sociala frågor i Köpenhamn och kvinnokonferensen i Beijing.

De intensiva förhandlingar, som förs i syfte att ta fram en universell principdeklaration om informationssamhället och ett handlingsprogram för dess införande, väntas inte leda till något omvälvande resultat utan bara till ett allmänt svammel, som ytligt sett kan förefalla välmenande men som i grund och botten bara är en upprepning av nutidens farliga teknikfixering och ensidiga kommersialism.

Att tematiken om informationssamhället är viktig med tanke på framtiden erkänns i allt vidare kretsar. Men ger WSIS verkligen olika kulturer, ekonomier och politiska visioner tillfälle att mötas och mäta sig med varandra?

Ett positivt drag i WSIS är att representanter för civilsamhällets föreningar och organisationer deltar i förberedelserna. De kommer också att avge en egen deklaration om informationssamhället. Jag presenterar här några av de många kritiska synpunkter som kommit fram.

En första allmän kommentar kan härledas ur det faktum, att initiativet till WSIS kom från Internationella teleunionen (ITU), som är ett organ inom FN. Formellt är det alltså ITU som handhar arrangörsuppgiften på WSIS (jfr <http://www.itu.int/ws/>).

Telekommunikation är naturligtvis ett av informationssamhällets särdrag. Det kan inte förnekas. Men om den här aspekten betonas alltför starkt kommer hela diskussionen om informationssamhället lätt att domineras av mer eller mindre ingenjörsmässiga synpunkter. Den kommer i så fall främst att handla om informationsteknologi. Vad blir det då av samhällsdiskussionen, där de centrala frågorna handlar om rättigheter, skyldigheter, demokrati, jämlikhet och mänsklig utveckling? I vilken mån kommer man då att beakta de icke-tekniska betydelserna av ordet kommu-

nikation dvs det mellanmännsliga meddelandet av känslor, upplevelser, erfarenheter och insikter? Kommer man att fästa vederbörlig uppmärksamhet vid den informations-teknologi, som föregick den nuvarande digitala epoken - t ex dagstidningar, rund- och lokalradio samt böcker och bibliotek?

Inget ont om ingenjörerna men man måste faktiskt påpeka att också telekommunikation är någonting betydligt mer omfattande än de, och vi andra, vanligen vill inse. Skrift är teknologi. Brev, tidningar och böcker är "långdistansmeddelanden", dvs telekommunikation. Men en stor del av mänskligheten - en tredjedel, en fjärdedel, en femtedel? - är som bekant inte läs- och skrivkunnig. Varför förhåller det sig så? I vilken utsträckning borde WSIS handla om att lösa detta problem?

Om vi bara vågar bryta oss ut ur det rådande, snävt teknokratiska perspektivet på telekommunikationen och informationssamhället inställer sig också många andra viktiga frågor. Vilken roll spelar författare, journalister, lärare och bibliotekarie i diskussionen om informationssamhället? Dessa grupper är ju, var och en på sina olika sätt, specialister både på "information" och "kommunikation". Och inte bara det. Ett samhälle utan dessa gruppers medverkan är visserligen tänkbart, men det är i så fall inget demokratiskt samhälle, och förvisso inte heller något informationssamhälle.

IFLA lobbar

Bibliotekarierna är faktiskt renodlade experter på information. Därför tillmäter undertecknad, trots att jag inte själv är bibliotekarie till yrket, IFLAs inlägg i debatten på WSIS en särskilt stor betydelse. Ordförandeskapet i bibliotekariernas internationella organisation IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) innehas för närvarande av Kay Raseroka, universitetsbibliotekarie i Botswana.

Under sitt besök i Helsingfors (i oktober 2003) berättade Kay Raseroka för mig om hur IFLA och representanter för olika länders biblioteksföreningar har lobbat i Geneve för att få med något av bibliotekariernas syn på informationssamhället i WSIS-deklarationen. Dessa ansträngningar verkar ha krönts med en första framgång: att biblioteken överhuvudtaget får ett omnämnande i slutdokumentet!

IFLA lade redan i maj 2003 fram sin syn på WSIS i en kommentar till det dåvarande deklarationsutkastet (<http://www.ifla.org/III/wsis2605.html>). Jag nöjer mig med att citera en av dokumentets slutsatser:

”Vi ber er vänligen att inte slösa resurser på att uppfinna hjulet på nytt medan ni ignorerar den befintliga infrastrukturen. Anslå i stället måttliga medel på existerande nätverk, till exempel på biblioteken. Bibliotekarierna med sina färdigheter, sin entusiasm och sitt engagemang kommer inte att göra er besvikna”.

Som avslutning följer här en ofullständig uppräkningslista av viktiga kontroverser i WSIS-diskussionen:

1. Synen på informations- och kommunikationsteknologin (Se ovan.)

2. Mänskliga rättigheter

Medborgarorganisationerna har understrukt att rätten till information bör utvidgas till en rätt till kommunikation. Överhuvudtaget anser de att WSIS bör vidga och befästa de mänskliga rättigheterna. Men vissa regeringar använder i stället WSIS för att relativisera begreppet mänskliga rättigheter. De vill tolka och utöva mänskliga rättigheter på sina speciella sätt, som strider mot Förenta Nationernas universella ändamål och grundsatser (jfr artikel 29 i FN:s deklaration om mänskliga rättigheter).

3. Immateriell egendom

Man skulle tro att diskussionen om olika definitioner av och principer beträffande immateriell egendom (Intellectual Property) är en huvudsak på WSIS. Så är emellertid inte fallet. Vissa regeringar anser nämligen att behandlingen av dessa frågor i stället bör ske inom världshandelorganisationen WTO. Detta trots att FN har ett särskilt organ, WIPO (World Intellectual Property Organisation), som grundades precis för detta ändamål.

4. Fri och öppen programvara för datorer

Åsikten att WSIS både principiellt och genom praktiska åtgärdsförslag borde främja utvecklingen av fri och öppen programvara har fått starkt fotfäste både inom regeringar och i civilsamhället. Men den stöter också på hårt motstånd från vissa mäktiga regeringar och mjukvarumonopol.

5. Tuniens (o)lämplighet som värdland för WSIS' andra fas.

Det råder inte full åsiktsfrihet i Tunesien. Regeringen trakasserar emellanåt journalister och oppositionella medborgare. Generalen och fd inrikesministern Habib Ammar, ökad för sin medverkan i tortyr av politiska motståndare på 1980-talet, har utsetts till ledningen för den kommitté, som förbereder andra fasen av WSIS i Tunis år 2005.

Det vå arbets

Föreningen Bibliotek i Samhälle vill framföra följande synpunkter och hoppas dessutom att Peter Almeruds rapport till Kulturrådet snart kommer ut som bok och därmed ges en större spridning och väcker tankar och idéer som nu slumrat väl länge.

I ”Bibliotek i skymundan - en rapport om arbetsplatsbibliotek” (remissupplaga Kulturrådet 2003) gör Peter Almerud en gedigen historisk och ideologisk genomgång av arbetsplatsbibliotekens uppgång och fall. Föreningen Bibliotek i Samhälle har självklart haft ett stort engagemang i just arbetsplatsbibliotek, men har liksom övriga aktörer övergett frågan under senare år. Det är därför mycket glädjande att denna viktiga biblioteksverksamhet åter lyfts fram vilket kanske väcker det lite dåligt samvete hos dem som en gång stod för alla de stora vackra orden, som aldrig fick någon mer bestående motsvarighet i verkligheten. Många blir säkert förvånade över att det trots allt finns över tusen arbetsplatsbibliotek som just inte gör något väsen av sig. Detta är en nyttig påminnelse om att det finns en stor biblioteksverklighet bortom BIBLIST.

Historiken klarlägger den ideologiska och bibliotekspolitiska förskjutning som skett från uppsökande verksamhet och då speciellt arbetsplatsbibliotek som ju vänder sig till fullt friska människor som själva kan ta sig till bibliotek, till försvar av de fasta biblioteken. Peter Almeruds analys av vad som skett bör leda till debatt och eftertanke. Vad var alla vackra ord om arbetsplatsbibliotekens nödvändighet värda, vad fanns kvar när eldsjälarna brunnit ut, var arbetsplatsbiblioteken bara grädden på moset? För inte är väl den politiska och ekonomiska verkligheten för gott så bedrövlig att alla krafter och resurser även i framtiden kommer att behövas för att försvara och bevara de fasta biblioteken?

us för lat s b i b l i o t e k e n ?

Visserligen hör det inte riktigt till uppdraget, men det bör ändå i detta sammanhang påpekas att med den nuvarande biblioteksutvecklingen, innebärande mer och mer service till utbildningsväsendet och då i synnerhet högskolan, är det stor risk att folkbiblioteken inte längre fullföljer sitt egentliga uppdrag, att överbrygga kultur-, informations- och kunskapsklyftor, utan själv hamnar på fel sida om klyftan. Det är ju just arbetarklassens män som minskat sin andel av biblioteksbesökarna enligt senaste SOM-undersökningen. Detta bör Statens kulturråd uppmärksamma.

Peter Almerud konstaterar bland annat att arbetsplatsbiblioteken:

- har en konstaterad läsförbättringsfunktion
- började läggas ner redan innan de stora biblioteks-snedskärningarna kom
- blev aldrig en etablerad del av bibliotekens ordinarie verksamhet
- är nu drygt ca 1200 varav nästan 500 drivs av folkbibliotek med eller utan ekonomisk ersättning från företagen, den andra stora aktören, En Bok för Alla, driver ungefär lika många och resten står företag eller fack själva för.
- inte bara övergetts av folkbiblioteken utan även Författarförbundet och facken har sedan början av 90-talet fokuserat mer på företagsnedläggningar och andra akuta frågor istället för arbetsplatsbibliotek
- från att ha funnits huvudsakligen inom industrin nu blivit mer en sak för offentlig sektor och tjänsteföretag. De industrier där de stora satsningarna gjordes på 70- och 80-talet är nedlagda
- från att ha setts som en kulturpolitisk uppgift har det mer och mer blivit en fråga om arbetsmiljö och personalvård.

Utifrån den kulturpolitiska målsättningen att vidga deltagandet i kulturlivet och fokuseringen på vikten av språk och läsning för den enskilda människans möjlighet att vara med och forma samhället pläderar Peter Almerud för en nysatsning på arbetsplatsbibliotek.

Denna satsning bör då vara mindre låst än den tidigare, då det nu utvecklats många olika, lokalt anpassade, former av arbetsplatsbibliotek med varierande huvudmän. Oberoende av vem som ansvarar för verksamheten kan folkbiblioteket spela en viktig roll genom att stödja, stimulera och utbilda bokombuden som ju är de verksamheten står och faller med enligt erfarenhet. Även när det gäller mediaförsörjningen kan folkbiblioteken vara en viktig samarbetspartner.

Det handlar alltså om förslag till ett mer realistisk och verklighetsnära stöd till utveckling av de befintliga arbetsplatsbiblioteken och stimulans att starta fler.

Men den insats som görs för skattemedel ska givetvis vara kulturpolitiskt motiverad och inte en subventionerad personalvård. Fritidsförvaltningen har aldrig förväntats hålla företagen med fotbollar och pingisbord. Eftersom företagen numera inte betalar någon kommunalskatt är det helt rimligt att de själva står för större delen av kostnaden för arbetsplatsbiblioteket.

Föreningen Bibliotek i Samhälle stöder helt Peter Almeruds förslag och ser dem som en självklar del i en nationell bibliotekspolitik som lyfter fram folkbibliotekens ursprungliga uppdrag och målgrupper.

Föreningen Bibliotek i Samhälle anser att varje företag med mer än tjugo anställda bör se till att de anställda har tillgång till ett bibliotek med såväl böcker som tidningar, tidskrifter och Internet. Dags att ge arbetsmiljölagen en kulturpolitisk dimension!

Bibliotek i Samhälle Styrelsen genom Ingrid Atlestam

När Sara Lidman bombhotades och andra händelser på biblioteket

Jan Gustafsson berättar

En gång hade vi besök på biblioteket av Sara Lidman, som berättade om Vietnam. Vi höll till i entréhallen där det var packat med folk. Sara hade börjat berätta. Jag stod vid ytterdörren och släppte in efterslänrare. Plötsligt fick jag se en reporter från Norra Västerbotten komma springande. Jag gick ut på gården och mötte honom.

-Vet ni inte att ni är bombhotade. Vi fick ett samtal till Norran. Jag ringde polisen direkt. Sen sprang jag hit. Samtidigt kom två polismän runt hörnet.

-Kanske att det här är ett falsklarm, men vi kan inte ta några risker. Ni måste utrymma lokalen genast, och så ska vi söka igenom den.

Det kändes lite

pinligt att stiga fram till Sara och förklara saken, men vad göra? Som tur var låg biblioteket i ena änden av Folkets Hus, så vi flyttade till andra lokaler med en annan utgång. Ingen bomb hittades och efteråt frågade Sara mig:- Hur kan en sådan människa vara funtad, som kommer med sådana hot? Jag blev henne svaret skyldig.

När jag sitter och funderar på mitt liv och leverne på bibliotek, så är det de "spektakulära" händelserna som dyker upp. Att minnas vardagsarbetet, sånt som vi gjorde varje dag, inkörda rutiner, samling kring katalogskåpet en gång i veckan. Kontorister och kanslisters som stoppar kort till hälften och bibliotekschefen och katalogchefen som kommer efter och kontrollerar om allt är OK. Om det var det, så tryckte de ner korten i botten. Snacka om arbetsdelning.

Datorisering var en viktig händelse. Kanske bidrog den också till demokratiseringen av biblioteksarbetet.

Men om jag nu skulle ta allt från början.

Jag föddes i Ununge socken, Stockholms län år 1930. Jag genomgick 6-årig folkskola, provade sen in på den fyraåriga realskolan vid Uppsala allmänna läroverk, fortsatte på realgymnasiet i ett år, sökte sen in på Folkhögskoleseminariet i Uppsala. Seminariet var 4-årigt. Vi hade lektioner från kl 8 till kl 16, måndag - lördag. En del praktiska ämnen fanns med på schemat som träslöjd, metallslöjd, trädgårdsskötsel. Ämnen som jag trodde att

jag aldrig skulle få någon nytta av. Där bedrog jag mig.

Ett av mina första jobb som folkskollärare var i Spillersboda utanför Norrtälje. Jag sökte mig dit därför att jag hade segelbåt på den tiden och här fanns skärgård i överflöd.. En av flickorna i klassen hade Kalle Schewen till farfar.

Efter Spillan började jag studera vid universitet Uppsala. Jag ville läsa engelska, men för att få göra det så måste jag komplettera mina betyg med latin.

Det var en stor grupp som höll till i en av de stora föreläsningssalarna i universitetshuset. En dubbeltimme varje vardag, två terminer. För att läraren skulle kunna hålla reda på

oss måste vi sitta i bokstavsordning. Snett fram till vänster satt en kille som hette P.O. Enquist, känd för att vara bra på höjd hopp. Självt var jag bra på längd hopp.

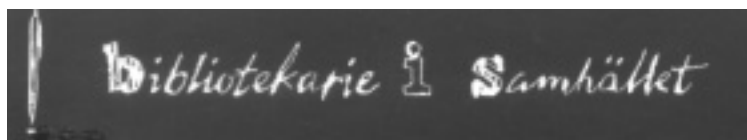
Till våren blev det studentskrivning och munta. Det gick bra. Nu kunde jag skriva in mig i Upplands nation och studera vid universitet. Jag började med engelska, sedan nordiska språk och litteraturhistoria.

Den nya 9-åriga enhetsskolan var i gång på försök på några platser i landet. Bl a i Skinnskatteberg i Västmanland och i Skellefteå landskommun i Västerbotten. I Västsverige låg man som synes långt framme. Att jag hamnade i Skinnskatteberg berodde mest på en slump. Det fanns en ledig tjänst där, och det låg inte så långt från Uppsala.

I Skinnskatteberg var vi en väldigt bra blandning av unga akademiker och gamla stabila folkskollärare. Enhets-skolan var ju en försöksskola och allt var nytt. Uppdelningen i teoretiska och praktiska linjer var mycket tydlig i språk och matte. Några praktiska linjer var direkt yrkesinriktade.

Brännanskolan i Skellefteå landskommun var också en försöksskola liknande den i Skinnsberg. Att jag hamnade i Skellefteå berodde på att jag hade gift mig med en flicka som kom därifrån. På skolan blev jag kvar bara en kort tid för att sen själv studera vidare igen.

Innan man kunde söka till Biblioteksskolan, måste man

praktisera ett år vid ett länsbibliotek. I mitt fall blev det Umeå. I Umeå styrde Ola Holmér med strama tyglar. Han undervisade oss praktikanter i hur man klassificerar böcker, medan han sparade tredje exemplaret nere i källaren i väntan på ett universitetsbibliotek i staden. Maj Öman drillade oss i katalogisering och vi kämpade under Ebba Häggströms ledning med uppslagsböckerna i referensbiblioteket.

Så var det dags att söka till bibliotekshögskolan. Inga problem. Den här hösten tog man in 2 st 30-grupper. De gamla lokalerna i Stockholm var alldeles för trånga så man flyttade ut i ett industriområde i Solna. Det fanns fortfarande fabriker i huset och när de körde med traversen så dundrade det så ingen hörde någonting. Tord Plaenge-Jacobsen var rektor. Det jobbet skötte han bra, tycker jag. Vi var ju en orolig skara, politiskt medvetna och synnerligen talföra. Han lyssnade på oss och pratade med oss och hur det nu var så kom vi fram till lösningar som tillfredsställde båda parter. Elevkåren var mycket aktiv. Vi ordnade diskussionsgrupper i alla möjliga ämnen och frågan var om det inte var där som man lärde sig mest. Inte minst själva arbetssättet var

viktigt. Alla i gruppen bidrog till diskussionen. Kritiken gällde alltid saken och aldrig individen.

Efter skolan jobbade jag först på Prästbordets bibliotek, som var det största biblioteket i Skellefteå landskommun. En filial fanns i Boliden och en rad utlåningsstationer ute på landsbygden. På biblioteket jobbade sedan länge en kanslist som hette Inger Lundqvist. Hon lärde mig allt som en bibliotekarie behöver kunna. Hon pluggade vidare och gick biblioteksskolan lite senare. Vi kom att arbeta tillsammans ända tills jag gick i pension.

Andra arbetskamrater som jag minns med tacksamhet. Tommy Sundin, som lärde mig massor om referensarbete bl a att inte lämna lösa lappar efter mig på informationsbordet. Kerstin Rydsjö som kom att betyda mycket för dem som arbetade med barn, både på hb och ute på filialerna.

I Skellefteå stad och Skellefte landskommun, Bureå, Burträsk, Byske, Lövsånger och Jörn, gick man historien i förväg (vilket vi för övrigt så småningom tog för vana) och bildade ett kommunalförbund stort som ett mellansvenskt landskap, Skellefteblockets biblioteksförbund. De här kommunerna hade en särskild nämnd och ett särskilt

fullmäktige som bara fattade beslut i biblioteksfrågor. Det här var en ganska stökig och bråkig tid både för politiker och bibliotekspersonalen. Inom det här området fanns det olika personalkategorier. I alla kommuner, utom stan och landskommunen, fanns deltidslbibliotekarierna avlönades med ett årligt arvode. Deltidslbibliotekarierna hade ett rikstäckande fackförbund, som förhandlat fram avtalet. Stan hade ett personalkontor och en personalsekreterare. Denne och personalnämndens ordförande, representanter för deltidarna och jag satt åtskilliga timmar och diskuterade deras anställningsförhållande. Det slutade med att de flesta blev anställda som kanslisters med månadslön med minst 16 timmar per vecka. Sen blev det några kvar, som hade mindre än så och de fick fortsätta som förut.

Den minsta utlåningsstationen var Fällfors vid Byskeälven. Den låg i ett kafé med tillhörande bageri. När man varit där på besök hade man alltid med sig en limpahem. Nu är utlåningsstationen nedlagd. Men statyn i betong av Ola Ann, byns förste invånare, hoppas jag står kvar på torget utanför.

Som tur var varade kommunalförbundet inte så länge förrän kommunerna slogs ihop på riktigt. I den vevan började jag arbeta på huvudbiblioteket.

Som färsking fick jag (i samband med budgetprocessen) uppdraget att presentera ett biblioteksprogram som Kommundata på andra sidan gatan utvecklat, för kommunstyrelsens ordförande. Hålkort skulle stansas vid utlåningsdisken och stoppas in i böckerna. När böckerna kom tillbaka skulle korten köras i sorteringsmaskiner, som skrev ut listor på vad som inte kommit tillbaka. Underlag för krav. Proceduren skulle spara tid. Det torde ha varit ett av de första biblioteksdataprogrammen i landet, men jag ska inte påstå att hålkort är det bästa gränssnittet i världen. När jag pratat färdigt, frågade kommunalrådet: - Är det här någonting att satsa på?

-Ja, sa jag.

-Då kör vi, sa kommunalrådet.

Han blev sedermera landshövding.

Btj övertog och utvecklade datasystemet.

Jag blev biträdande bibliotekschef.

Kommunen hade goda inkomster på den här tiden. Det berodde mest på gruvan i Boliden. Inte för guldets skull. Det betraktades närmast som en förorening. Nej, det fanns andra goda saker i malmen, arsenik t.ex. Nej det var elakt sagt. Kopparna var det nog. Inte bara på gruvan direkt utan också på alla verkstadsindustrier, som växte upp runt omkring. Fabriken i Ersmark var kanske den viktigaste. Där konstruerade man uppfordringsverk och gjorde det så bra så att man till slut kunde sälja dem över hela världen. Det är den fabriken de utländska ägarna nu vill flytta till Kina,

därför att arbetskraften är billigare där.

Känns tagen igen? Om den här trenden fortsätter kommer man i Skellefteå bli tvungna att lägga ner bibliotek i samma takt som jag byggde dem.

Det var intressant att få planera bibliotek tillsammans med politiker, arkitekter och bibliotekspersonal. Jag tror att de flesta av arkitekterna tyckte att det var givande att diskutera förutsättningarna ingående innan de satte igång med ritandet. Ibland blev det bra, ibland tyckte politikerna att det blev för dyrt. Så där är det. Vi byggde i alla fall nytt i Skelleftehamn, Kåge, Byske, Jörn, Boliden, Burträsk, Bureå, Ursviken och Klemensnäs.

När de gamla deltidarna gick i pension försökte vi alltid få fackutbildade bibliotekarierna. Inte så svårt. Den gamla utbildningen för deltidare var ju borta.

När jag fyllt 60 gick jag ned på halvtid. Jag fick naturligtvis sluta som biträdande bibliotekschef och bli en i ledet. Jag hade en del informationstjänst, men jobbade annars mest med utredningar. Det roligaste var ett uppdrag för länsbibliotekets räkning. På den tiden fanns Elsi Ekstedt på "länet" i Umeå. Bibliotekscheferna i Västerbotten brukade träffas en gång om året. Vårdskapet cirkulerade bland kommunerna. På så vis lärde man känna varandra och kunde utbyta erfarenheter. Nu ville Elsi gå djupare. Jag fick i uppdrag att resa runt i länet och intervjua alla chefer om deras önskemål och sen skriva ihop en rapport om det.

Om rapporten gav något resultat vet jag inte. Men resorna kommer jag ihåg. Höga snövallar och så dessa renar som sprang i hopar framför bilen och inte ville ge sig iväg ut i lössnön. Om jag kom ifrån bebyggelsen och det inte fanns någon vägbelysning, försökte jag komma av vägen och stanna på någon rastplats och släcka alla ljus. Det tar minst 20 minuter för ögonen att vänja sig vid mörkret, men sen ser man. Jag kan rapportera till dem, som bara har sett månen och några lyktstolpar, att de finns där ute, stjärnorna. Miljarders miljarder i Vintergatan. 🌟

Född 1930 i Ununge Sthlm:s län
Folkskollärarexamen 1951
Fil mag 1963
Biblioteksskolan 1969-70
Bibliotekarie i Skellefteå 1970-95
Bitr. bibliotekschef under tiden 1975-90

Tillbaka till ruta ett

Ingrid Atlestams anförande på BiS-seminarium på Bok- och Biblioteksmässan

För hundra år sedan genomgick vårt samhälle stora förändringar, övergången från jordbruk- till industrisamhälle innebar att tusentals mindre bemedlade flyttade från landsbygden in till städerna i hopp om att få arbete. Detta ledde i Göteborg och andra stora industristäder till fattigdom och trångboddhet vilket i sin tur följdes av spritmissbruk, social oro och politisk organisering.

Hellre demokrati än

Dåtidens makthavare insåg, att för att inte missta hela makten, måste man minska klyftorna och öka demokratin eller som doktor Charles Dickson uttryckte det 1867

”Uti varje samhälle utgör arbetsklassen alltid det största antalet individer, och den representerar en stor makt, välsignelsebringande der den understöddes av bildning och sedlighet, men fruktansvärd der den inte hvilat på dessa säkra grundpelare. Det land är mycket att beklaga hvarest arbetarne kommit till insigt om sin makt när de förenar sig, utan att på samma gång hafva nått den grad av upplysning, som erfordras för att begripa, att det allmännas väl är liktydigt med den enskildes, och att gudsfruktan och laglydighet utgöra den säkra borgen för såväl samhallets som den enskildes trygghet och välstånd.”

Att uppfostra män, en kvinnosak

Några år tidigare hade James Dickson, bror till George, tagit initiativet till öppnandet av Göteborgs Stads folkbibliotek, senare kallat Dicksonska biblioteket, i Haga, den då allra fattigaste stadsdelen. Det finansierades av en särskild fond, inom Robert Dicksons Stiftelse för byggande av goda bostäder till skotsamma arbetare. Syftet med

biblioteket var som det heter ”arbetarklassens förmån och förbättring i gudsfruktan, sedlighet och kunskaper”.

Denna förbättring av arbetarklassens män gick inte så fort som de styrande männen väntat sig. År 1900 beslöts om en rad åtgärder för att minska spritmissbruket, däribland inrättandet av två folkbiblioteksfilialer i de då fattigaste stadsdelarna Redbergslid och Majorna. Dessa bibliotek bekostades av medel dels från Robert Dicksons Stiftelse och dels från vinsten från stadens brännvinsmonopol.

För att sköta dessa bibliotek, för att bilda och diciplinera arbetarna, anställdes bildade ensamstående kvinnor, som mot ringa ersättning höll öppet till kl 21 varje kväll och bodde i anslutning till de små hemtrevliga bibliotek. Dessa tidiga bibliotek var från början väl utnyttjade, ofta fullsatta, så att kö fick ordnas och besökarna var främst unga män. ”Men även ett och annat fruntimmer hade setts fördriva någon enslig stund”, står det i en av de första årsberättelserna.

Ända fram till 1950 dominerade männen som biblioteksbesökare och som de som hade makten över biblioteken, först i form av en inspektör och sedan en centralbibliotekarie, som i sin tur sorterade under Robert Dicksons stiftelse. Bland dem som stod för den dagliga skötseln har kvinnorna hela tiden varit i överväldigande majoritet. Enligt somliga var det inte förrän vid flytten av huvudbiblioteket till Götaplatsen och namnändringen till Stadsbiblioteket 1967 som stämpeln av att vara en inrättning för de mindre bemedlade helt försvann.

Allt fast förflyktigas

Sedan dess har dessvärre såväl målsättning som organisation förflyktigats. Inte bara i Göteborg, utan landets folk-

bibliotek i gemen, söker mer eller mindre medvetet efter sin roll, nu när industrisamhället sägs ha övergått till något annat vad man nu än kallar det.

De nya gudarna, marknaden, individualismen och valfriheten har gjort att gamla målsättningar med ord som folkbildning, upplysning och urval har blivit som att svära i kyrkan. Likt en amöba tycks biblioteken anpassa sig till de mål där det för tillfället synes finnas medel, just nu är det service till utbildningsväsendet som gäller.

Det folkhemsbygge, som påbörjades av såväl de dåvarande makthavarna, som de växande folkrörelserna, för drygt hundra år sedan och vars främsta sociala innovation kanske är just folkbiblioteken, håller nu på att avvecklas.

Klyftorna ökar åter. Segregation, missbruk, trångboddhet och arbetslöshet leder till sociala spänningar och politisk organisering, risken är stor att Dr George Dickson snart skulle känna igen sig.

Männen åter till biblioteken

Men dessvärre saknar såväl Dicksons efterföljare som samhällets övriga makthavare, fortfarande mestadels män, den insikt om folkbibliotekens funktion, som fanns för hundra år sedan.

Nu läggs biblioteken ner i dagens sociala problemområden t ex här i Göteborg Lövgärdet, Gårdsten och Norra Biskopsgården. I sin okunnighet satsar man sedan storstadsmiljoner och andra skattemiljoner på att skapa mötesplatser, medborgarkontor, träffpunkter, öppen skola, lärcentrum, ja ”öppna Hus”, av alla de slag, allt i demokratins, integrationens och det livslånga lärandets namn. Men det är ju just allt detta ett välförsett och välskött bibliotek är och det både billigare och effektivare eftersom man är allt samtidigt

och mycket mer därtill, och har hundra års erfarenhet att bygga på.

Varför har biblioteken försvunnit från den politiska dagordningen? Beror det på att kvinnor numera dominerar såväl bland besökare som på de ledande posterna? Beror det på att folkbibliotekspolitik inskränkts till bli bara en fråga litteratur – och kulturpolitik när det lika mycket handlar om utbildnings- och socialpolitik, demokrati, IT och infrastruktur?

Varför saknar Sverige en nationell bibliotekspolitik?

Varför dröjer den skärpta bibliotekslagen?

Varför saknar Göteborg och många andra kommuner en kommunal bibliotekspolitik värd namnet?

Är det försvarbart att lägga drygt tre miljarder om året på folkbibliotek utan att

ha formulerat en målsättning och ett tidsenligt uppdrag för dessa ännu kvarvarande ca 1500 institutioner? I andra europiska länder har biblioteken nu hamnat långt upp på den politiska dagordningen, om detta kan man läsa i den nyligen utkomna boken *Är det på efterkälken Sverige åker?* av Bjarne Stenquist.

I land efter land inser politikerna i toppen, dvs fortfarande mestadels män, att biblioteken har en nyckelroll i demokratin vad gäller att göra den nya informationstekniken tillgänglig för alla. Bibliotekets ursprungliga uppgift är att överbrygga sociala, geografiska och kunskapsmässiga klyftor och till detta måste nu läggas den digitala klyftan, gapet mellan dem som har och de som inte har tillgång till och kunskap om modern IT, som ju

mer och mer ersätter den tryckta skrifterns informationsteknologi som hittills varit bibliotekets mediaområde.

Nu kommer alltför unga män till biblioteken just pga av IT-tillgängligheten. Och precis som för hundra år sedan möts de av bildade damer som hoppas att gossarna ska klicka på deras pedagogiska urval av länkar eller till och med i förbifarten råka läsa en och annan god bok. Åter till ruta ett alltså!

Förhoppningsvis har den politiska insikten om det geniala och nödvändiga med folkbibliotek snart även nått Sverige, för i den frågan har medborgarna alltid röstat ja med stor majoritet, de röstar med fötterna och köar idag vid de alltför få datorererna och informationsdiskarna. ★

FOLKBIBLIOTEKEN SOM PASSIVA PÅVERKARE

Bo Jonsson undrar om man verkligen kan nå målet utan att lala om det?

Den fråga som jag försökt belysa i min avhandling började jag egentligen grunna på för tjugo år sedan när jag gjorde mina första yrkeserfarenheter som bibliotekarie. Det jag funderade på var om det var så att idéer om vad man ska med folkbibliotek ännu var de samma som när de bildades. Eller om idéerna förändrats i takt med att världen förändrats.

Jag har alltså frågat politiker och bibliotekschefer, vilka jag i avhandlingen benämner som beslutsfattare, i nio kommuner vad de uppfattar är det nutida folkbibliotekets uppgift. Jag fann då att de uttrycker en diskurs som i sina utgångspunkter har likheter med marknadsekonomi och liberalism.

Denna diskurs har också beröringspunkter med många av de synsätt på folkbibliotek och folkbildning som funnits sedan åtminstone tvåhundra år tillbaka. I den återfinns såväl en idé om att folkbibliotekets berättigande ligger i att dess utbud ska motsvara dess efterfrågan som att folkbibliotekens främsta uppgift är folkuppfostran. Det kongeniala i den aktuella diskursen är att den paradoxalt nog inbegriper de mest motsägelsefulla uppfattningar om folkbiblioteken utan att de faktiskt säger emot varandra. Den talar om för oss att vi alla i grund och botten är överens, även om vi trodde att vi inte var det. För att uttrycka det annorlunda, så undrade jag om

folkbibliotekets uppgift var välgörehet eller folkuppfostran. Jag fick då svaret att det är både och. Om biblioteket (jag använder i det här sammanhanget "folkbibliotek" och "bibliotek" som synonymer) ägnar sig åt välgörehet kommer besökarna att uppfostra sig själva.

Den pedagogiska diskurs beslutsfattarna gör sig till språkrör för kan beskrivas med hjälp av begreppen förhållningssätt, förhoppningar och självbild. Beslutsfattarnas förhållningssätt är att folkbiblioteket ska arrangeras som en miljö där de media och tjänster finns som besökarna förväntade sig att finna på biblioteket när de kom dit. Beslutsfattarna ska inte aktivt verka för att biblioteket ska

brukas på vissa specifika sätt eller att vissa media lånas eller används på annat sätt. Besökaren ska själv bestämma vad hon ska göra på biblioteket. Beslutsfattarnas funktion inskränker sig till att servera ett smörgåsbord där gästernas olika smaker tillfredsställs.

Ändå är det beslutsfattarnas förhoppningar att om miljön arrangeras som besökarna förväntat sig kommer besökarna genom sitt användande av biblioteket, dess utbud och tjänster, att inspireras att göra sig till delaktiga och ansvarsfulla medborgare i samhällets gemenskap. Folkbiblioteket har visserligen ett tillräckligt berättigande genom att det används. Förhoppningarna måste med andra ord inte infrias för att biblioteket ska ha ett värde. Dess betydelse och meningsfullhet skulle dock utan tvekan öka om förhoppningarna infriades. Då har det ju inte bara fått en mening för den enskilde individen utan det har då även tillskrivits en samhällelig betydelse.

Beslutsfattarna tillskriver sig genom

förhållningssättet och förhoppningarna en självbild som passiva påverkare. Som passiva påverkare bidrar de till demokratins förverkligande. De har arrangerat en miljö som inspirerar besökarna att själva göra sig till medborgare. Genom att tillfredsställa besökarnas individuella önskemål har de medverkat till besökarnas uppfostran av sig själva, utan att de senare ens märkte att det var det som var avsikten. Det är en klassisk pedagogisk tanke från Rousseau och framåt. Pedagogen, den som påverkar, ska arrangera en miljö som skapar förutsättningar för den som miljön är arrangerad för, att påverka sig själv. Dess yttersta mål är den demokratiska medborgaren. Men det ska hon som sagt inte upptäcka förrän hon blivit påverkad.

Därmed löser diskursen upp alla motsättningar mellan olika synsätt på bildningens och folkbildningens mål och mening. Det kan uttryckas som att om, som också marknadsekonomi och liberalismen säger, människan bemöts som en rationellt resonerande

individa som känner sitt eget väl och ve - och därmed också samhällets - kommer hon att göra sig till bildad och demokratisk medborgare. Folkuppfostran är bibliotekens mål, men vi når dit genom att inte tala om det och genom att förhålla oss så att det nästan ser ut som om vi inte ville dit.

Varför envisas jag då med att säga att jag funnit en diskurs? Det finns flera skäl till det. Det kanske främsta skälet är dock att ett av diskursens främsta kännetecken är att den är så förgivettagen. Den är så självklar att den inte syns. Så är också fallet med den syn beslutsfattarna uttrycker. Deras sätt att framställa diskursen utgår från ett förgivettagande om att det inte går att formulera någon annan syn. Den som skulle försöka sig på något sådant framstår som subversiv. Däri återfinner jag också den främsta drivkraften till mitt avhandlingsarbete. Varför talar vi inte mer om vad vi ska ha folkbiblioteken till? Skulle vi göra det skulle vi kanske börja ana diskursens konturer. Och då är det inte längre en diskurs. 🌟

Har marknaden slagit ut folkbildningen, har bibliotekarierna istället blivit biträden i mediabutiker och varför ska det då vara gratis? -

Lisbeth Stenberg

Läget idag är att vi har flera tävlande diskurser om vi ska använda det ordet – vi ska kanske istället, för att inte krångla till det, tala om idéer. Detta är inte unikt för vår tid, det är väl snarare så att i historieskrivningen tenderar 'vinarna' att sudda ut andras idéer. Men inte är Marknadstänkandet det enda som finns idag – vore det så kan vi väl inse att folkbiblioteken är historia och det privata snart tar över åtminstone vad gäller "förströelseläsning",

dvs fiktionssidan. Vad gäller informationssökningen verkar vi vara på väg mot ett mer sammanhållet bibliotekssystem. Att potentiellt ge alla medborgare lika tillgång till kvalificerade informationstjänster i ett system där folk- och forskningsbibliotek knyts närmare samman skulle ur demokratiskt perspektiv vara en angelägen åtgärd. Det behövs då knappast två olika ord, folkbibliotek och forskningsbibliotek, för att beteckna ett svenskt nät av service-

punkter där alla medborgare kostnadsfritt kan få tillgång till litteratur och information. Men vad händer med det som kan kallas den folkbildande/ bildande delen av arbetet med litteratur?

Vad det gäller är, tror jag, att formulera målen mer politiskt. Kultur och Kunskap är inte något neutralt. I fortsättningen när jag talar om detta är det mest skönlitteratur, eller fiktion jag avser.

Historiskt kan vi tala om minst tre

olika ideologiska linjer / diskurser:

1) Marknaden styr - I våra kulturpolitiska mål, finns fortfarande en stark betoning av vikten av alls delaktighet. En rubrik lyder nu "Främja kulturell mångfald, konstnärlig förnyelse och kvalitet och därigenom motverka kommersialismens negativa verkningar". Vi kan inte ge upp, men måste vara öppna förändring. Vi kan inte bara försvara det bestående. Många bibliotek har 'stelnat'.

2) Folket ska fostras till bildning – I denna tradition gäller överhetens värderingar oproblematiserat. Det gäller att värna kanon, dvs det som eliten bedömer som god litteratur. Biblioteksforskaren Joacim Hansson har analyserat idéerna bakom införandet av statligt stöd till olika typer av bibliotek. Argumenten för allmänna bibliotek vid denna tid var att de skulle vara "neutrala" institutioner. Allmänna bibliotek var viktiga därför att de kunde leda till att stärka nationalkänslan. De kunde bidra till att skapa en identifikation, ett vi och vårt. Även argument om hur tillgången till kunskapsgivande litteratur kunde gynna den ekonomiska utvecklingen i landet var ett viktigt inslag i talet om folkbiblioteken. Hansons slutsats blir att en ny borgerlig elit i stor utsträckning med hjälp av ett nationellt enhetstänkande lyckades "oskadliggöra" folkrörelsernas mer konfliktorienterade perspektiv.¹

3) Folkbildning – självbildning – Existerar det? Eller har det varit en romantisk dröm? Även folkbildningen har kommit att i hög grad präglas av traditionella, liberala synsätt. Det är nästan kusligt när de idéer som överbibliotekarie Lars Wåhlin framförde 1902 överensstämmer med det som kommit att präglade folkbiblioteken under hela 1900-talet. "Neutralitet" och en viss typ av kvalitet har varit ledstjärnor som knappast kunnat ifrågasättas.

Individ - kollektiv

Ingrid nämnde bland "de nya gudarna", "individualismen och valfriheten" – Det är knappast något nytt utan den fasta grunden i den övertygelse som Ellen Key och hennes hängivna lärjunge Maria Larsén omfattade. Att uttrycka sin individualitet hade närmast en betydelse med religiösa dimensioner hos dem – att tillhöra, anpassa sig till ett kollektiv, en grupp var något de fasade inför. Key hyllade de stora manliga andarna som Goethe och var kritisk till kvinnorörelsen. Hon fick stort inflytande i arbetarrörelsen där hennes nietszscheanskt präglade intelligensaristokratiska synsätt spreds i folkbildningssammanhang. Tron på "individualiteten" har dominerat inom en traditionell litteratursyn och är något som antagligen hjälpt till att skapa en grund för dess genomslag i större grupper än de som omfattade idéerna för 100 år sedan.

- Berättande i form av skönlitteratur eller på annat sätt kommer fortsatt att vara grundläggande i de dynamiska kulturella processer som ständigt pågår och som uppstår genom social interaktion inom och mellan grupper i samhället. Ord och berättande är en förutsättning för kollektivt tänkande. För individer och grupper som söker sig fram till en identitet utanför den samhälleligt dominerande är det särskilt angeläget att själva skapa berättelser och att kunna hitta andras alternativa berättelser. Sett i ett perspektiv som detta blir frågor om litteratur mer av en fråga om politik än 'smak' eller värde såsom detta uttolkas av någon för tillfället rådande elit.

Bakom den konsensus om vad som är god litteratur, som rått under en stor del av 1900-talet, har det dolt sig ett långtgående tolkningsföreträde för samhälleligt privilegierade. Erfarenheter från stora grupper ingår fortfarande inte i vår skrivna historia. Men även sådant som en gång skrivits kan

försvinna ur en kulturs gemensamma minne. Exempel på det är de tidiga feministernas ofta mycket radikala idéer som dessa kvinnor publicerade i egna tidskrifter och publikationer under slutet av 1800-talet. Deras insatser, liksom många kvinnliga författares försök att gå i dialog med sin tids manliga författare, försvann då de blev förlorare i kampen om att få utrymme i historieskrivningen.

De dominerandes tolkningsföreträde

Den legitimitet och kunskap som skapats av auktoriteter i professioner, som t.ex. akademien, där de dominerande lyckats hålla både Marknaden och Politikerna borta har ofta förts vidare av institutioner, t.ex. bibliotek. Kopplingen av Makt och Kunskap har inte kunnat utmanas inifrån t.ex. det litterära fält där män dominerat. Det visar de svårigheter som feministiska litteraturforskare haft och har att förändra kanon. – I en artikel i IKONER 2002:2 diskuterar jag detta närmare.

Även om vi i vårt land haft litterära bedömare på kultursidor och inom akademien som i stor utsträckning länge lyckats hålla t.ex. kvinnliga författare utanför så har många av dessa nått ut och uppskattats av en stor publik. Skönlitteraturen har för många marginella grupper, under ett mobiliseringsskede, fungerat som något av 'rörelsetexter'. Vad det nu gäller är bl.a. att öka kunskapen om, och lägga till värde för, de texter vars innehåll verkar för att utveckla mänskliga och demokratiska rättigheter.

I en diskussion om hur man kan bryta de dominerandes tolkningsföreträde kan man dra många lärdomar av kvinnors långa väg mot emancipation. När det gäller kvinnorepresentation i parlamenten vet vi ju att vi i vårt land har en av tättositionerna. Men vi vet också att kvinnor inte på samma sätt lyckats inom 'fält' som universitet, kulturen och näringslivet där

autonomin är stark. Den svenska erfarenheten, av å ena sidan starka folkrörelser, och å andra sidan starka autonoma 'professionella/ intellektuella fält' visar i blyxtbelysning en intressekonflikt mellan i detta fall – manligt dominerande eliter och krav på en demokratisering. Rättvisa institutioner kan inte byggas enbart på värderingar hos professionella vars erfarenheter är begränsade av deras egna snäva perspektiv, det må gälla kön, klass eller något annat perspektiv som ligger utanför deras föreställningsvärld.

Vi behöver på nytt, utifrån en 100 årig erfarenhet, reflektera över hur folkbibliotekens arbete kan fortsätta i nya former. Vår bok är ett försök till underlag (*se recension på sid 17 i detta nummer!*)

Nya experiment behövs

Genom åren har det funnits viktiga satsningar för att låta nya röster komma in på det litterära fältet, t.ex. "Liv i Sverige" och berättarverkstäder. Skrivarcirklar är mycket populära. Vid många bibliotek arbetar man aktivt med någon grupp, vanligtvis barn eller ungdom. Detta har synts och kan beskrivas men det biblioteksarbete som rymmer skapande inslag i möten med en eller flera läsare har i den offentliga debatten knappast nått synlighet. Metoderna har även de fungerat som något av en 'tyst' kunskap där varje bibliotekarie själv sökt sig fram. Denna tystna måste brytas. Erfarenheter måste samlas, analyseras och diskuteras.

Det pågår intressanta försök – t.ex. "Ordbron" hos Ingrid i Kortedala – om invandrare som IT-användare. Allt detta behöver samlas och experimenten få chans att växa och utvecklas. "Försök med bibliotek" tände gnistan på 70-talet och visade att politikerna tog området på allvar. Det är dags för något liknade.

Folkbibliotekarier – ett utdöende släkte?

Många anser att den folkbildande identitet, som under perioder funnits bland bibliotekarier, har börjat ersättas av ett nytt slags professionstänkande där de verksamma inom folkbiblioteken hämtar sina förebilder från de vetenskapliga biblioteken. Denna tendens har förstärkts av de akademiserande utbildningarna i biblioteks- och informationsvetenskap

Lars Selden och Mats Sjölin har visat hur det länge har pågått en kamp om hur bibliotekariernas kunskap ska definieras. Kärnan i den antagonism som funnits har rört vikten av "det vetenskapliga". Vissa har önskat en sådan betoning och andra förespråkat ett närmande till folkhögskolor och andra delar av folkbildningen.² De som agerat för en folkbildande profil i yrket har ännu inte haft det inflytande som krävts för att med hjälp av forskning och utbildning göra en sådan hållning i arbetet synlig. Idag förefaller folkbildande perspektiv och arbetet med skönlitteratur vara något som knappast alls får utrymme inom utbildningarna. Det ser inte ut som de nyutbildade bibliotekarierna är rustade för de uppgifter som ett arbete för en mer demokratisk litteratur- och kulturpolitik skulle behöva.

Vad behövs?

I en värld av överflöd på information är det kanske inte längre kvantiteten som är intressant utan de kvaliteter som är förknippade med de perspektiv som inte rymms inom en allt mer storskalig kommersialiserad mediavärld. Folkbiblioteken skulle kunna bidra med verktyg till en lokal produktion av budskap i olika media. Som representanter för det allmänna skulle de genom att ge utrymme för grupper som söker emancipation kunna ge legitimitet åt deras strävanden. Folkbiblioteken som offentliga

vardagsrum skulle bildligt behöva rymma mer än en soffa där man passivt sitter och tittar på TV, film eller läser en bok. Om folkbiblioteken skall fungera som rum för samtal och skapande behöver de på flera sätt öppna sina dörrar för andra intressenter och i samarbete med idéburna rörelser verka för att bli de samlingspunkter, som behövs i en framtida demokratisk samhällsutveckling. En del av projekt skulle vara att skapa och samla kunskap tillsammans med grupper som står utanför de eliter som dominerar för att lyfta fram nya röster i det demokratiska samtalet och inom konsten.

SLUTSATS: Kvinnornas bibliotek – en demokratifråga ★

1 Hansson (1998) s 122, 143

2 Lars Seldén och Mats Sjölin undersöker i "Kunskap, kompetens och utbildning – ett bibliotekarie dilemma under 100 år" Svenska biblioteksforskning. Vol. 14, nr. 4 (2003), hur diskussioner om innehållet i bibliotekarieutbildningen från dess början präglats av oenighet. Några företrädare och grupper har återkommande pläderat för en tydligare inriktning på folkbiblioteksarbetet med dess olika specialiseringar som barnbibliotekarie och skolbibliotekarie. Andra har framhållit yrket som enhetligt och betonat vikten av akademisk kunskap. Avslutningsvis ställer de den intressanta fråga: "Varför är vetenskapliga bibliotek relativt osynliga?" Frågan kan jämföras med andra områden där de personer, de institutioner och de idéer som dominerar är de som inte i första hand problematiserats. Inom den feministiska forskningen har man talat om vita, västliga mäns tolkningsföreträde och projektet har varit att visa den makt som finns dold bakom det som framhållits som objektivt och naturligt.

Begränsad

eftersändning

Vid definitiv eftersändning återsänds försändelsen med nya adressen på baksidan (ej adressidan).

Avsändare:

Karin Fagerberg

Lyckebyvägen 42, 2 tr

121 52 Johanneshov

B-posttidning

Foto:
David Dahmén

Barnängens världsbibliotek på Södermalm i Stockholm håller på att etablera sig på den svenska bibliotekskartan. Lokalen är ett gammalt magasin som tillhörde den textilfabrikör som skildras i Fogelströms historiska roman "Vävarnas barn". Sedan 1982 används den och ägs numera av 35 föreningar inom den allt större alternativrörelsen.

De kallar sig solidaritetshusets ekonomiska förening och biblioteket drivs också av föreningarna och inriktar sig på bistånd, mänskliga rättigheter, tredje världen, fred och globala miljöfrågor och solidaritet. Man får bidrag från SIDA och från stadsdelsförvaltningen, och man har blivit lite av ett stadsdelsbibliotek med mycket barnverksamhet. Man har en stor samling världsmusik på CD och skönlitteratur från tredje världen.

En av bibliotekarierna är gamle bissaren Sven Hallonsten. Han har redigerat broschyren "Heta böcker från varma länder" tillsammans med SIDA som presenterar ett urval skönlitteratur från tredje världen. I projektet Macondo har man gett ut en tung bibliografi av Eva Stenvång med litteratur från latinamerika. Allt finns också presenterat på bibliotekets välgjorda hemsida www.solidaritetshuset.nu.

I framtiden vill man t.ex. presentera litteratur från Asien, som är lite av en "bortglömd kontinent" vad gäller översatt skönlitteratur, menar Sven på en introduktionskväll jag besökte en kväll i oktober. Man använder datasystemet Filemaker, som Göran Eriksson gjorde för högskolan i Halmstad, som är mycket användbart och lättskött. I framtiden kommer man att satsa på en datoriserad katalog via hemsidan, med även artikelindexering.

Språken man köper in på är svenska, engelska och spanska. Man har idag ett bestånd på 10.000 volymer med ett stort antal alternativa tidskrifter, talböcker, en del filmer och en stor samling CD-skivor. Man gör utställningar och huset har ett omfattande program med föredrag och diskussionskvällar. En av föreningarna i huset är Föreningen för utvecklingsfrågor (FUF) som producerat rapporten om bl.a. hedersmord, "Våld i hederns namn". Den stora kontakten med alla föreningar i huset ger en särskild känsla åt arbetet, säger Sven. Det är ett hus som lever. Prova att gå in på hemsidan och ta del av "känslan".

Mats Myrstener